

Derleme Makale / Review Article

Seyyahların Gözünden Türklerde Sadelik

Simplicity in Turks from The Perspective of Travellers

Halil İbrahim TOPALAK ¹

Geliş/Received: 31/10/2024

Kabul/Accepted: 24/03/2025

Öz

Dünyanın kadim uluslarından olan Türkler, tarih sahnesine çıktığı günden beri adından sıklıkla söz ettirmiştir. Hunlar, Göktürkler, Selçuklular, Osmanlılar gibi çok güçlü devletler kuran Türkleri, özellikle ağırlığını Batılıların oluşturduğu birçok seyyah ziyaret etmiştir. Bunun yanında dönemin bazı tarihçileri, coğrafyacıları, kronikçileri ve diğer yazarları arkalarında Türklerle ilgili oldukça önemli bilgiler veren eserler bırakmışlardır. Bu eserler, Türk tarihi ve kültürü açısından fevkalade öneme sahiptir. Çünkü bunlar; yazarların doğrudan gözlemlerine, izlenimlerine, güvenli kişilerden duyduklarına dayandıkları için birinci el kaynak hüviyetindedir. Bu kaynaklarda Türk kültürünün önemli bir unsuru olan ele aldığımız konu yani sadelik de yer almaktadır. İncelenen bu yapıtların çoğunda; padişahın askerine, kadından erkeğine kadar Türklerin her kesiminden insanların genel olarak sadeliğe önem verdiği, bunu hayatlarının bir parçası haline getirdiği görülmektedir. Ayrıca Türkoloji bilimiyle uğraşan günümüz bilim insanları da eserlerinde yer yer buna değinmişlerdir. Bu çalışma, ağırlıklı olarak seyyahlara dayanmakla birlikte konunun aydınlatılması ve somutlaştırılması adına Türklerle ilgili bilgi veren dönemin bazı tarihçilerine, kronikçilerine ve günümüz Türkologların görüşlerine yer verilmiştir. Yapılan bu çalışma, Türklerin geçmişten günümüze değin genel olarak sade bir yaşamı tercih ettiğini ortaya koymuştur. Bu husus ise kanaatkâr, sabırlı, kadenci olmaları gibi diğer birçok özelliklerle birlikte zor durumlarla başa çıkmada Türklere kolaylıklar sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk, kültür, sadelik, seyyah, göçerevli Türkler

Abstract

The Turks, one of the ancient nations of the world, have made a name for themselves frequently since they first appeared on the stage of history. The Turks, who established very powerful states such as the Huns, Gokturks, Seljuks, and Ottomans, were visited by many travelers, especially Westerners. In addition, some historians, geographers, chroniclers, and other writers of the period left behind works that provide very important information about the Turks. These works are of great importance in terms of Turkish history and culture. Because they are based on direct observations, impressions, and what they heard from reliable people, they are first-hand sources. The subject we are addressing, simplicity, which is an important element of Turkish culture, is also included in these sources. In most of these works examined, it is seen that people from all walks of life, from the sultan to the soldier, from women to men, generally attach importance to simplicity and make it a part of their lives. In addition, today's scientists who deal with the science of Turkology have occasionally touched upon this in their works. This study, although based mainly on travelers, included the views of some historians, chroniclers of the period and contemporary Turkologists who provided information about the Turks in order to clarify and concretize the subject. This study has revealed that the Turks have generally preferred a simple life from the past to the present. This aspect, together with many other characteristics such as being content, patient and fatalistic, has made it easier for the Turks to cope with difficult situations

Keywords: Turks, culture, simplicity, traveler, nomadic Turks

1. GİRİŞ

Bir yaşam biçimi bazen de zorunluluk sonucu olarak Türkler, çoğu zaman sade bir yaşam sürmüşlerdir. Sadelik, Türklerin kültürel hayatının birçok aşamasında kendini az veya çok

¹Dr., MEB, Osmaniye/Türkiye. E-posta: ibocemil_17@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9960-946X>

kendini göstermektedir. Aşağıda ayrıntılı olarak göreceğimiz gibi sadece sıradan Türk vatandaşlarının sade bir yaşam sürmediği, çoğu zaman devletin üst tabakasının da bu yaşam tarzını benimsediği görülmektedir. Sadelik ise “düz, basit, yalın, gösterişsiz, süssüz, karışksız, katkısız, süsü, gösterişi olmayan, yalın, tekellüfsüz, süsten, püsten arınmışlık” anlamlarına gelmektedir (Yıldırım, 2014: 330). Nitekim sadelik, İslam öncesi ve sonrası Türklerde sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Orta Asya bozkırlarında kendine has bir yaşam biçimini benimseyen Türkler; bu yaşam tarzının getirdiği bazı davranış, tutum ve zihniyet yapısını farklı dinlerle, kültürlerle, medeniyetlerle karşılaşmalarına, farklı coğrafyalara göç etmesine karşın az veya çok korumayı başarmışlardır. Bu yaşam biçimi ise sürülerine daha iyi otlak bulmak için yazları daha serin olan, suyu ve otu bol olan yaylalara çıkması; kışları ise daha korunaklı ve ılıman yerlere inmesi şeklinde olan B. Ögel’in tabiriyle “göçerevli²” (yaylak-kışlak) bir yaşam biçimidir. Daha açık ifade etmek gerekirse su ve otlak arayışı, göçebe yaşam stilini sembolize etmektedir (Di Cosmo, 2022: 342). Nitekim Türklerin bir zamanlar asli yaşam biçimi bu şekildeydi (Câhız, 2017: 112). Bu yaşam stili, elbette kolay değildir. Göçerevli hayatın yaşam koşulları zor ve acımasızdır (Özdemir, 1985: 22). Çetin iklim koşulları, zor coğrafi şartlar, dış düşmanların varlığı, kendi aralarındaki kavgalar vd. bu zorluklardan sadece bazılarıdır. Bunun dışında göçerevli yaşam gereği hayati önem taşıyan bazı gıda malzemelerine (hububat bunların başında gelmektedir), alet edevatlara erişme gibi sıkıntılar da mevcuttur. Bu ve bunun gibi daha birçok zorluk, göçerevli Türkleri kanaatkâr yaptığı gibi ister istemez sadeliğe de sevk etmiş gibi görünmektedir. Bunu ise Türklerin yaşamlarının birçok aşamasında görmek mümkündür.

Göçebeler genelde yoksulluk içinde yaşarlar. Ancak imkânları dâhilinde lükse ulaştıklarında bile bazıları zenginliğin başlarını döndürmesine müsaade etmez ve baba âdetlerini ve basit yaşam stillerini değiştirmezlerdi. Göçebeler bir bölgeye yerleşmedikleri takdirde temelde yaşam biçimlerini değiştirmezlerdi. Sadece yüzeysel değişiklikler yaparlardı. Göçebeler, temelinde ise alçakgönüllüdürler. Her ne kadar bazen gösterişe önem verseler veya vermek zorunda kalsalar da mütevazı yaşamlarını genelde korudukları görülmüştür (Roux, 2014: 46-47). Tarihte bunun birçok örneği bulunmaktadır. Örneğin, Moundios’un oğlu olan Atilla, Ağabeyi Bdellas’ın ölümünden sonra kendilerini “Hunlar” olarak adlandıran İskitlerin imparatorluğunun tek hükümdarı olmuştur (Aydın, 2023: 112). Atilla, muazzam servetine karşın atalarının sade yaşamından vazgeçmemiştir. Öyle ki altın tabaklar yerine tahta tabakla yemek yemiştir (Grousset, 2017: 106; Nicolle, 2011: 4). Romalı tarihçi Priscus’un naklettiği bilgiler de bu yöndedir. Priscus; Attila’yı görkemli bir sarayda, etrafında bir yığın hizmetçiyle tasvir eder ve Attila evine geldiğinde, açık saçık giyinmiş bakire genç kızların yedili veya sekizli sıralar oluşturup şarkı söyleyerek Attila’yı karşıladığını anlatır. Aynı müellif, Attila’nın gücünün zirvesindeyken dahi sadece tahta bir kupadan içki içtiğini ve tahta kap kacaklardan yemek yediğini, basit giysiler giydiğini, öyle ki halkın giydiklerinden tek farkı bunların daha temiz olduğunu söylemektedir. J. P. Roux, bu bilgidен hareketle diğer hükümdarların da aynı şekilde gururlu ama sade bir yaşam sürebileceklerini düşündüğünü belirtmektedir (Roux, 2014: 47) ki bunun örneklerini başka Türk ve Moğol hükümdarlarında görmek mümkündür. Nitekim Çinli tarihçi Sima Qian’ın verdiği bilgilere göre Hunların en tepesindeki kişiden en sıradan vatandaşına kadar hepsi sığır etiyle beslenmekte, sığır derisinden elbise yapmakta ve keçe kürk giymekte idiler (Klyastorniy, 2018: 43). Milli Türk hayatının hususiyetlerini daha fazla muhafaza eden Oğuzların başbuğları ise her daim halk ile beraber tüm faaliyet ve zaferlere iştirak etmekte ve giyimleri ile de sıradan bir Oğuz askerinden pek az ayrılmaktaydı (Barthold,

² Bu çalışmada ve önceki tüm çalışmalarımızdaki yorumlarda, B. Ögel’in “göçerevli” tabirinin kullanması tercih edilmiştir. Ancak bilim insanlarının çoğu “göçerevli” yerine “göçebe” sözcüğünü tercih ettikleri görülmüştür. Bu bilim insanlarının çalışmalarından alıntılanan yerlerde ise onların tercih ettiği “göçebe” sözcüğünün kullanıldığını belirtmek yerinde olur.

2017: 120-121). Verilen bu bilgilerden göçerevli Türklerin hayatlarında sadelik konusunda pek fazla bir değişikliğe müsaade etmediğini anladığımız gibi gücünün zirvesinde olan hükümdarların bile o zenginlikte dahi sade, mütevazı bir yaşamı yeğlediğini görmekteyiz. Keza Memlûklı ve Osmanlı sultanlarından ve bazı Türk emirlerinden de benzer davranışlar sergileyenler bulunmaktadır. Musul emirinin işlerini yürüten Türk emir Zeynüddin, oldukça sade bir yaşam sürmüştür. Frenklerden elli dolaylarında şehir ve kale alan Büyük Selçukluların Musul atabegi Nurettin'in ise Abû'l-Farac'ın deyimiyle "hali, tavrı ve giyinişi sade idi." (Abû'l-Farac, 1950: 406, 417). Memlûklı sultanı tahttan çekilip Kerek Kalesi'ne yerleşir. Burada "Sade bir hayata razı oldum" sözlerinde belirttiği gibi mütevazı bir hayat sürer (Baybars el-Mansûrî, 2016: 183). Osmanlı padişahı I. Murat, ömrü boyunca sof denen kumaştan başka dikilmiş bir elbise giymemiştir (Kantemir, 1999: 93). İstanbul fatihi II. Mehmet zamanında Osmanlı Sarayı ilk başlarda oldukça sadeydi. Hatta bu dönemlerde, II. Mehmet'in kendisi bile sade yaşam tarzına sahipti (Frelly, 2011: 45). Bir diğer Osmanlı padişahı III. Murat ise kara yoluyla bir yere giderken elbisesi oldukça gösterişsizdir (Hierosolimitano, 2023: 81). Bu örnekler, bazı Türk hükümdarlarının ve önde gelen yöneticilerinin en kudretli oldukları zamanda bile sadeliği kendine ilke edindiklerini göstermektedir.

Türk olmamakla birlikte Türklerle içli dışlı, aynı coğrafyanın insanları ve benzer yaşam biçimini benimsemiş olan Moğolların da sadeliğe önem verdiğini tıpkı Attila gibi gücünün zirvesinde olan Moğol hükümdarı Cengiz Han'dan çıkarabiliyoruz. Cengiz Han'ın, daveti üzerine gelen Çinli Taoist'e söylediği "Ölçüsüz hırslarım yoktur. Lüksten nefret eder, alçakgönüllülüğü yüceltirim" şeklindeki sözler, Cengiz Han'ın da sadeliği, mütevazılığı yeğlediğini göstermektedir (Roux, 2014: 46). Nitekim Cengiz Han, Asya hükümdarlarının takındıkları gösterişli unvanlara küçümseyen bir nazarla bakmıştır. Hatta kâtibini gösterişli cümleler kullandığı için idam ettirmiştir. Çünkü sadece yalınlığa önem vermektedir. Ailesine de öyle gösterişli unvanlar kullanmamasını önermiştir ki halefleri bu önerilere kulak asmış yalnızca "han" ve "kaan" ünvanlarını kullanmakla yetinmişlerdir (D'ohsson, 2023: 163). Cengiz Han gibi adından söz ettirmiş bir hükümdar bile lüksten nefret etmiştir. Birçok yerleşik ulusu fethetmesine karşın saraydan ziyade çadırda yaşamayı tercih etmiştir. Sadece kendisi değil, ardılları da aynı kendisinin izinden giderek şehirlerde veya köylerden ziyade çadırlarda yaşamayı tercih etmişlerdir (Simon de Saint Quentin, 2006: 12). Zaten Moğollarda bir Moğol'dan beklenen belli başlı davranışlar bulunmaktadır. Bu davranışlardan biri de sadeliktir. Öyle ki han bile adı ile çağrılmaktaydı (Rásonyi, 1988: 180). Verilen bu bilgiler, göçerevli Türkler gibi Moğollarda da değişen pek bir şey olmadığını göstermektedir.

Göçerevli Türklerin temel barınakları olan çadırları ve çadırın içindeki ev eşyaları da aşağıda daha detaylı göreceğimiz üzere sadedir. Türkistan Türkmenlerinde boy beyinin çadırını bir kenara koyarsak sıradan bir Türkmen'in çadırı küçük, basit ve ayrıntısızdır. Aynı şekilde ev eşyaları da oldukça az sayıda olup bunlar da hafif ve basittir (Gökçe, 2021: 33). Bunun dışında gıda malzemeleri de aynı özelliklere sahiptir. Hatta yasaları dahi sadelik göstermektedir. Mesela, Hunların yiyecekleri, gıdaları sade olduğu gibi buyruk ve yasaları da basit olup kolay uygulanabilir niteliktedir (Otkan, 2018: 74). Sadece Hunların yiyecekleri sadelik taşımamakta, diğer Türklerin de yiyecekleri oldukça sadelik göstermektedir. Zaten bozkır ekonomisinin temeli hayvancılığa dayandığı için gıda malzemelerinin başında hayvansal ürünler gelmekteydi (Gökçe, 2021: 35). Malinowski'ye göre insanın en temel yedi ihtiyacından ikisini güvenlik ve metabolizma oluşturmaktadır (Çobanoğlu, 2002: 227). Buna göre çadırlar; aile babında güvenliğin sağlandığı, yaşamın idame ettirildiği en önemli mekân iken, metabolizma ise Malinowski'nun belirttiği gibi insanın yaşaması için elzem olan gıda yani besinin temin edilmesidir. Türklerin bu iki hayatı önem taşıyan temel ihtiyaçlarının bile çoğu zaman oldukça sade ve mütevazı olması, Türklerin sadeliğini gözler önüne seren bir diğer işarettir. Türklerin günlük yaşamları da genel manada sadelik arz etmektedir. 1777 yılında İzmir'de bulunan

seyyah D. Sestini'ye göre İzmir halkının yaşamı oldukça sadedir. Gün batımıyla birlikte Türkler, rutin olarak evlerine çekilmektedir. Türklerin dükkânlarıyla ilgilenmek, tütün, kahve, su içmek ve pilavlarını yemek dışında yaptıkları bir şey bulunmamaktadır. Hayatları bu şekildedir (Sestini, 2023: 33). Bırakın bu sayılanları, Türklerin doğal mizaçları bile çok sadedir (Chardin, 2022: 36). Nitekim Türkleri ziyaret eden veya Türklerin arasında bulunmuş seyyahların ve dönemin tanıkları olan diğer yazarların gözünden bu durum kaçmamıştır.

Türklerin sadeliğini ele alan bu çalışma, tamamen metin merkezli bir çalışmadır. Bu konuyu seçmemizde en önemli etken ise farklı zamanlarda ve farklı yerlerde Türkler arasında bulunmuş yazarların Türkler hakkındaki görüşleri olmuştur. Bunların başında ise büyük oranda yabancı seyyahlar gelmektedir. Neden yabancı seyyahlara ve dönemin diğer tarihçilerine, kronikçilerine ağırlık verdiğimiz gelince bunun birçok sebebi olmuştur. Bunlardan birincisi ve en önemlisi ise C. Kanat'ın dile getirdiği gibi yabancı seyyahlar, dışarıdan biri olarak bizim günlük hayatta pek dikkat etmediğimiz durum, davranış ve tutumlarımızı daha rahat görmektedirler. Aynı kültür öğelerini, farklı bir kültüre mensup olan insanlar gözlemlediklerinde, birçok şey onların dikkatini çeker ve bunları not etmeyi önemli bulur. Birinci el kaynak olarak kabul edilen bu gözlemler, geçmişin aydınlatılması adına oldukça önemli malzemeler sunmaktadır (Joinville, 2020: 19). İşte, bu çalışmada seyyahlar başta olmak üzere dönemin diğer yazarlarına öncelik verilmiştir. Bundan başka seyyahlar, en sıradan halk kesimi hakkında bilgi verdiği gibi en üst kesim hakkında da bilgi vermektedir. Bu da Türklerin sadece bir kesimini, zümresini, grubunu değil bir bütün olarak Türkleri her yönden tanıma fırsatı sunmaktadır. Bu bağlamda Türkleri ziyaret etmiş birçok seyyahın eseri okunmuştur. Yine yabancı olarak dönemin birçok tarihçinin ve kronikçinin eserlerine bakılmıştır. Bunun dışında Türk tarihi ve Türk kültürü hakkında önemli bilgiler veren birçok günümüz Türkolog'un eseri okunmuştur. Yapılan bu ön hazırlıklardan sonra Türklerde "sadelik" in önemli bir yer tuttuğu saptanmıştır. Seyyahların eserlerinde daha çok konutların mimari yapısı, konutların iç döşemesi, gıda malzemeleri, yemek öğünleri, verilen isimler gibi Türk kültürüne ait konularda sadeliğin ön plana çıktığı görülmüştür. Çalışmada verilen örnekler, sadece belli bir yer veya zamandaki Türklerle sınırlı değildir. Tarihten günümüze değin farklı yüzyıllarda devletler kurmuş Türklerden örnekler verildiği gibi dünyanın muhtelif yerlerinde yaşayan Türklerden de örnekler verilmeye çalışılmıştır. Örnekleri oldukça tevsi etmiş olduk ki bundaki maksat ise konunun daha iyi anlaşılması hedeflenmesi olmuştur.

Bu çalışmanın Türklerin sadeliği hakkında sadece bir giriş niteliği taşımakta olduğunu belirtmek isteriz. Takdir edilir ki dünyanın her tarafına dağılmış Türklerin sadeliğini tam olarak ortaya koymak bir makalenin sınırlarını kat be kat aşacaktır. Zaten Türk folklorunda ele aldığımız konunun izini sürmek bile başlı başına bir çalışmayı hak edecek kadar genişlik arz etmektedir. Maddi ve diğer manevi kültür unsurlarının her birinde bile ayrı bir çalışma yapılabileceğini düşünmekteyiz. İşte, bu ve benzeri gerekçelerden dolayı hazırladığımız bu çalışma, konuyu tam olarak ortaya koyma iddiası taşımamakta; genel bir perspektif bakış açısı sunmayı hedeflemektedir. Zaten çalışmanın temel çatısının Türk topraklarını ziyaret eden seyyahların görüşlerine dayanması da zaten konuyu bütüncül olarak incelemeyi mümkün kılmamakta, konuyu kendiliğinden sınırlandırmaktadır.

Özellikle de günümüzde genç nesiller arasında artan ve çağımızın bir hastalığı olan tüketim çılgınlığına karşı Türklerin geçmişten getirdiği sadeliğinin tekrardan gün yüzüne çıkarılmasının gerektiğine inanmaktayız. Kültürümüzün bir parçası olan sadeliğin, İslam dininde de karşılığı bulunmaktadır ki Hz. Muhammet, ömrü boyunca tam bir sadelik içinde yaşamıştır (Yıldırım, 2014: 328-339). Nitekim bu çalışma, gerek geçmiş dönemlerdeki sadeliğimizi hatırlatması gerekse de Türklerin maddi ve manevi kültürüyle ilgili mezkûr konuda yapılacak daha geniş çalışmalara ön ayak olması halinde hedefine ulaşmış olacaktır. Zaten tüketimin önemli

boyutlara ulaştığı dünyada bu yükü azaltmak amacıyla buna ihtiyaç duyulduğu da aşikârdır (Akgül & Aksoy, 2023: 313).

2. OSMANLI TÜRKLERİNDE SADELİK

Osmanlılar, özellikle yönetim tabakası, yerleşik hayata geçmiş olsa da konar-göçerlikten geldikleri için eski yaşamlarından izler taşırlar. Örneğin, Osmanlı Türklerinin maddi bakımından birçok yiyeceğe erişebilme imkânı olmasına karşın onlar, sade ve kanaatkâr bir hayat sürmüşlerdir (Belon, 2022: 168-169). Üç kıtaya hükmeden Osmanlılar, sadece yiyecek-icecek bakımından sadeliği tercih etmemiş, hayatlarının birçok aşamasında bunu yeğlemişlerdir. Gerek evlerinin mimari yapısı gerek iç döşemeleri gerekse de askeri kıyafetler olsun oldukça sade bir görünüm arz etmektedir. Bu durum, özellikle de Osmanlıyı ziyaret eden seyyahların gözünden kaçmamıştır. Birçok seyyah bu duruma dikkat çekmiştir. Mesela 1438-1458 yılları arasında Osmanlı Türklerinin arasında esir hayatı yaşayan Macaristanlı György, Türklerin sadeliğine ve gösteriştan uzak bir hayat felsefine sahip olmasına “Lüksten ve gösteriştan o kadar nefret ederler ki yoksulluk yemini ettiklerini düşünebilirsiniz.” (György, 2009: 67) sözleriyle dikkat çekmiştir. Başka bir seyyah ise Osmanlıda her şeyin sade ve şatafatsız yapıldığını söylemektedir (Fontmagne, 2022: 226). Bu hasletin Osmanlının kuruluşundan son yıllarına kadar az veya çok devam ettiği görülmektedir. Nitekim Söğüt’e yerleşen Ertuğrul Bey ve oğlu Osman, küçük köylerinin ufuklarından ötesi hususunda bir hırs ve emel ummaksızın bir çoban kavmi sadeliğiyle hayat sürmüşlerdir. Aynı şekilde Orhan Gazi de maişet ve zevk itibarıyla babası ve dedesi gibi sade ve mütevazı bir yaşam sürmüştür (Gibbons, 2017: 23, 90; Lubenau, 2016: 374). Görüldüğü üzere Osmanlının kuruluş yıllarında, Osmanlılar ve Osmanlı padişahları; davranış, tutum ve düşüncelerinde sadeliği ön planda tutmuşlardır. Kuruluş yıllarında önem verilen ve tatbik edilen bu davranış biçiminin sonraki yıllarda da az veya çok devam ettiğini görüyoruz. Osmanlıların yükselme döneminde sultanlar; o zenginlik ve ihtişam içinde bile yemeklerini gelenekleri icabı tahta kaplarda yemektedirler (Spandunis, 2015: 134). Öldürülmeden önce Şehzade Mustafa’nın kaldığı, 1555’te ise İran Seferi sırasında Kanuni Sultan Süleyman’ın ikamet ettiği saray da Batılı seyyah Dernschwan’a göre “sade” olup Batıdaki sıradan bir esnafın evine benzemektedir. (Dernschwan, 1987: 284). Bundan başka 1550’li yıllarda İstanbul’da bulunan gezgin-yazar Nicolas de Nicolay, Kanuni Sultan Süleyman’ın sarayının mutfağında pişen yemeklerin oldukça “sade” ve sağlıklı olduğunu söylemektedir. Örneğin, Türkler eti Batı’dan oldukça farklı şekilde tüketmektedir. Batı’nın aşçıların kullandığı gereksiz sos, jambon gibi şeyleri kullanmazlar. Türkler eti, besleyici ve kolay hazırlanabilir biçimde yemeyi yeğlerler (Nicolay, 2014: 218). Batılı seyyah H. Dernschwan da Türklerin etleri baharatla pişirmediğini ve bunu çok da önemsemediklerini söylemektedir (Dernschwan, 1987: 170).

Osmanlı padişahları dışında padişahın validelerinin de aynı sadeliği sürdürdüğü görülmektedir. 1899 yılında İstanbul’u ziyaret eden Nobel edebiyat ödüllü Norveçli yazar K. Hamsun, İstanbul’da o dönemin valide sultanının oturduğu yeri görme şansına erişmiştir. Valide Sultan gibi önemli bir kişinin oturduğu yerde bile ne bir nöbetçi ne de bir şatafat vardır. Hamsun, bu durum karşısında şaşkınlığını gizleyememiştir (Hamsun & Andersen, 2023: 33). Bunun yanında saraya mensup ailelerin de sadeliğe meyilli olduğu görülmektedir. Mesela Osmanlılarda Sultan İbrahim soyundan olan İbrahim Han Ağaları adlı aile, yetmiş bin riyal gelirleri olmasına karşın bu parayı ihtiyatlı bir şekilde harcarlar ve oldukça gösterişsiz bir biçimde yaşamışlardır (Ricaud, 2012: 112). Ayrıca haremdeki kadınların da genel manada sadelik içinde yaşadığını belirtmekte fayda var. Haremdeki kadınlar; gün boyu kahve ve tütün içerek, yemek yiyerek, uyuyarak münzevi bir yaşam sürmektedir (Fontmagne, 2022: 228). Bu bilgiler, saraya mensup olan ve olmayan kadınlarda ve sarayla irtibatlı ailelerde sadeliğin ön planda olduğunu gösterir niteliktedir.

Osmanlı yönetimi, ileride devletin önemli kademelerine geçmeye namzet çocukları da aynı sadelik içinde yetiştirmeye özen göstermekteydi. Bu çocukların başlıca gıdaları pirinç ile bazı et yemeklerinden müteşekkildi. Bu yemeklerden çocuklara ise yeter seviyede verilirdi: ne az ne de fazla (Dernschwam, 1987: 93, 96; Ricaut, 2012: 40-41, 70). Yemekler çok çeşitli olmadığı gibi günlük iki öğün yemek verilmekteydi (Bobovius (Ali Ufki Bey), 2004: 42). O kadar zenginliğe ve kudrete haiz olmasına karşın Osmanlıların, gelecekte devleti yönetecek çocuklara çok sıkı bir disiplin eşliğinde daha küçüklükten itaati, zorluklarla mücadele etmeyi, azla yetinmeyi aşıladığı gibi sadeliği de aşıladıkları görülmektedir. Böyle yetişen bir çocuk, ileride devlet kademesinde görev aldığı, görevini en iyi şekilde yapmış olacağı muhtemel dâhilindedir. Aynı özelliğin medrese yaşamında da egemen olduğu görülmektedir. III. Murat zamanında İstanbul'da çok sayıda öğrencinin eğitim gördüğü yüz yirmi medrese bulunmaktaydı. Burada öğrenim gören öğrencilerin gerek kaldıkları odaların ve yedikleri yemeklerin oldukça sade olduğu görülmektedir. Öyle ki bu öğrencilere günde dört dilim ekmek ve çorba verilmektedir. Odaları ise iki hasır ve bir halıdan ibaretti (Hierosolimitano, 2023: 62). Nakledilen bu bilgiler, Osmanlıda eğitim verilen kurumlarda israf yerine tutumluluğun, lakayt davranışlar yerine sıkı disiplinin, şatafat yerine sadeliğin ön planda tutulduğunu ortaya koymaktadır. En azından Osmanlı'nın güçlü olduğu dönemler için bu anlayışın daha yaygın olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Aynı durum Osmanlı Devletinin askeri kesiminde de kendini göstermektedir. Kurulduğunda çok sert askeri kurallara tabii olan yeniçerilerden beklenen davranışlardan biri, bir askere yakışmayan lüksten uzak durmaktır (Chaliand, 2001: 124). Alman seyyah R. Lubenau'ya göre Osmanlı askerleri, bir eli yağda bir eli balda şeklinde eğitilmemektedir. Askerler, çok kısıtlı beslenirler. Öyle ki su ve ekmekle bile iktifa edebilirler (Lubenau, 2016: 424). Örneğin, azla yetinmeyi bilen yeniçerilerin (Lubenau, 2016: 363) başyemekleri pirinç ve yağlı çorba idi (Dernschwam, 1987: 90). T. Spandunis'e göre Osmanlı ordusunun başarısının önemli saiklerinden biri de bu askerlerin basit, yani sade, bir yaşam biçimine haiz olmalarından ileri gelmekteydi (Spandunis, 2015: 132). Nitekim Osmanlı ordusunun bir seferine bizzat tanık olan bir yazar, bu konuda bazı imalarda bulunmuştur. Kanuni Sultan Süleyman, büyük bir orduyla sefere çıkar. Bu sefere Fransız seyyah J. Chesneau da iştirak eder. Sefer hakkında oldukça önemli bilgiler veren Chesneau, bu seferde ordunun çadırının takriben seksen-yüz bin civarında olduğunu bildirir. Askerler sefer sırasında köylerde ve kentlerde kalmaya tenezzül dahi etmemekte, bunun yerine bu çadırlarda kalmayı yeğlemektedir. Türkler bu çadırlarda neredeyse hep örtülü halde uyurlar. Fransız seyyah bu durumu ise kendince şu şekilde yorumlamıştır: "Bu durum bana burada sahip oldukları rahatlıkları es geçmek, hatta ordugâhta bile orada gördüğümüz ayrıcalıkları es geçmek gibi geliyor." (Chesneau, 2022: 66). Birinci elden şahit olunan bu bilgiler; Osmanlı askerlerinin çok da rahatına düşkün olmadığını, onun yerine kendini daha rahat hissedebildiği basit çadırlarda kalmayı tercih ettiğini, bu şekilde daha rahat ettiğini göstermektedir ki zaten mezkûr seyyah da kısmen bunu ima etmiştir. Burada şu açıklamayı yapmakta fayda var: O dönemde o kadar askerin konaklama yerlerinde kalması neredeyse imkânsızdır. Her ne kadar Türkler; hayır amaçlı kervansaray gibi birçok hayır kurumu yapsalar da (Pedro, 1995: 93) o kadar askerleri hanlara, kervansaraylara yerleştirmek elbette mümkün değildir. Ancak anladığımız kadarıyla seyyahın burada vermek istediği mesaj, Osmanlı askerlerinin imkânı olsa (ki bazıları hanlarda, kervansaraylar vd. yerlerde kalabilir) dahi alışkın olduğu çadırda kalmayı tercih ettiğidir. Yabancı seyyahlar tarafından aktarılan bu bilgiler, Osmanlı'nın yönetici ve askeri kadrosunun çoğunun sadeliği yeğlediğini göstermektedir. Özellikle de askeri kesimin lüksten uzak bir şekilde yetiştirilmesine dikkat edilmesi ve sıkı disiplinden geçen bu askerlerin daha sonra bunu yaşamlarında tatbik etmesi bu bağlamda dikkat çekici bir tutum ve davranış örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun

dışında Osmanlı süvarileri savaşlarda bile ağır teçhizat yerine hafif teçhizatı tercih etmekteydi³. Bir yeniçerinin hatıratına göre Türklerin bu özellikleri, Türkleri savaşlarda düşman karşısında üstün kılan niteliklerinden biriydi. Çünkü bu şekilde hızlı hareket edebiliyordu. Oysa Hristiyan birlikleri ağır teçhizat yüzünden savaşta oldukça hantal bir görünüm sergilemekteydi (Mihailoviç, 2024: 122). Yazarın bu ifadeleri, Osmanlı ordusunun sefer sırasında genel olarak sadeliğe dikkat ettiğini gösterdiği gibi savaş teçhizatı, en azından süvari birliklerinde, bakımından da aynı tutuma önem verdiğini göstermektedir. Bu durum ise süvari birliklerinin savaşta üstün gelmesinde önemli bir saik olmuştur, denilebilir. Osmanlı Devletindeki askeri üniformaların bile Batı'ya kıyasla çok şatafatlı olmadığı, tam bir sadelik gösterdiği görülmektedir. Nitekim bu durum Batılı bir elçinin dikkatinden kaçmamıştır. 1554-1562 yıllarında büyükelçi olarak İstanbul'da kalan ve Türklerin birçok yönüne hayran kalan A. G. d. Busbecq, eserinde Türklerin sadeliğine de yer yemiştir. Busbecq'e göre Osmanlı askeri üniformalar, tam bir sadelik sergilemektedir. Öyle ki Batı üniformalarında çeşitli saçaklarla birlikte süsler püsler dikilidir. Oysa giyenlerin işgal ettikleri rütbe ne olursa olsun Türk üniformalarında bunların hiçbiri yoktur. Mezkûr yazara göre disiplinli, dakik, azla yetinmesini bilen Türkler, sadelik içinde zariftirler (Dalle, 2013: 174-175). Busbecq'in aktardığı bu bilgiler, Osmanlı askerlerinin askeri üniforma konusunda, sadeliğe sahip olduğunu ortaya koyar mahiyettedir.

Osmanlı Türklerini ziyaret eden birçok seyyah ve dönemin tanıkları olan diğer yazarlar, Osmanlı Türklerinin yiyecek malzemeleri ve konutlarının sadeliği hakkında da önemli bilgiler vermişlerdir. Dönemin tanıdığı olan bu yazarların notlarına baktığımızda, Osmanlı Devletinin en güçlü olduğu dönemden en zayıf olduğu, hızla çöküş sürecine girdiği yıllara değin gerek konut gerek yiyecek hususunda gerekse de başka konularda büyük oranda sadeliğe sahip olduğu görülmektedir. Özellikle de seyyahların sadelik hususunda en çok dikkatini çeken konuların Osmanlı Türklerinin besin ve konutları hakkındaki sadelikleri olmuştur. Dikkat çekici bir ayrıntı ise bu iki konuda sadeliğin sadece sıradan vatandaşlar arasında değil, devletin veya toplumun önde gelen kişiler arasında da büyük oranda benzerlik göstermesidir.

Türk yerleşim yerlerini bizzat ziyaret etmiş seyyahlar, Türk evlerinin sadeliğini yerinde görme fırsatı olmuştur. Osmanlıda Türk tebaanın evleri pek görkemli olmayıp (Aksulu, 1998: 63) hanelerin hemen hemen aynı mimari yapıda yapıldığını görmekteyiz. Osmanlı Türkleri, taş evlerde oturmaya kötü gözle bakmaktadır. Bu yüzden camiler ve padişahın sarayı dışında Türklerin evleri genellikle toprak ya da ahşaptan yapılmış olup oldukça alçaktır (Chesneau, 2022: 24). Osmanlı Türkleri, zarif ve güzel binalar inşa etmek amacıyla büyük masrafa da kalkışmazlardı (Aksulu, 1998: 67). Hatta bir evde fazla oturmayı bile garipsemekteydiler. Bir Osmanlı Türk'ünün evinin dış görünüşü dahi onun orada uzun süre kalmayacağı, sanki hemen başka bir yere göç edeceği intibayı uyandırmaktadır (Eliot, t.y.: 111). 1587-1589 yılları arasında Osmanlı topraklarında bulunmuş Alman seyyah R. Lubenau'ya Türkler için önemli olan tek şey, atlarını barındıracak bir yer bulmaktır. Evlerine hiç önem vermeyen Türkler sanki hep bu dünyada kalacakmış gibi güzel binalarda oturanları hor görmekte ve bu tutumu kibirlilik addetmektedir. Tıpkı hac yolculuğuna çıkmış gibi evleri yalnızca aşırı sıcağa, fırtınaya, tipiye ve dona karşı korunabilecekleri bir barınak olarak kullanırlar (Lubenau, 2016: 107, 209, 354-355). Bu durum, Osmanlı Devletinin topraklarında çoğu zaman benzer özellik taşımaktadır.

³ D. Kantemir'e (1673-1723) göre Osmanlı Türkleri; savaşa giderken miğfer, kalkan, zırh gibi herhangi bir koruyucu silah kullanmamaktadır. Çünkü Türkler, her insanın alnına Allah'ın yazdığı ölüm saatinin yazılı olduğuna inanmaktadır. Hatta bu konuda "Başa yazılmış olan gelemke vacibdur", "Akacak kan damarda durmaz", "Takdir tedbiri bozar" gibi sözleri bile bulunmaktadır (Kantemir, 1999: 357). Görüleceği üzere Kantemir ise Osmanlı ordusunun hafif teçhizatla savaşa gitmesini kader inancına bağlamaktadır.

1587 yılında İstanbul'a giderken Filibe'ye uğrayan R. Lubenau, tuttuğu seyahat notlarında Filibe'nin evlerini "Türklerde âdet olduğu gibi" şeklinde ifadesiyle tasvir etmeye başlamıştır. Bu tasvire göre ise evler kerpiçten ve gayet derme çatma inşa edilmiştir. Yer yer de özensiz bir şekilde onarılıp insanların barınabilmelerine yetecek hâle getirilmiştir (Lubenau, 2016: 146). Filibe hakkında bir başka seyyah da benzer bilgiler aktarmaktadır. Filibe'de Büyük İskender'in zamanından kalma muhteşem anıtların yerinde yeller esmektedir. Bunun yerine şehirde Türklerin yaygın olarak kullandığı kil, kırmızı tuğla ve samandan yapılmış yıkık dökük evler bulunmaktadır (Soranzo, 2021: 69). Osmanlı egemenliği altında bulunan Budin'de Macarlardan kalan görkemli malikâneler, bakımsızlıktan dolayı oldukça kötü bir görünüme haizdir. Bu bakımsız ve yıkılmaya yüz tutmuş malikânelerde ise Türk askerleri kalmaktadır. Bu askerlerin maaşları ancak yiyecek, içecek ve zorunlu ihtiyaçlarına yettiği için yaşadıkları yerleri tamir etme şansları yoktur. Yağmurlu havalarda atlarını bağlayacak ve yataklarını serecek kuru bir yer buldukları müddetçe akan çatıya pek aldırış etmemektedir (Wratislaw, 2024: 27).

Bu hususun sadece Balkanlar için değil, Trakya, İstanbul ve Anadolu için de geçerli olduğunu yine seyyahlardan öğreniyoruz. Baron W. Wratislaw'a göre Osmanlı topraklarında güzel mimariye sahip şaşıklı bir biçimde döşenmiş konaklar, sadece paşalara ve devletin üst düzey yöneticilerine aittir. Sıradan Türk vatandaşların evleri ise kulübe benzeri, içinde hiçbir konforun olmadığı küçük evlerdir. Zaten genel olarak Türk halkı, yaşam alanlarına masraf etme alışkanlığında olmadıklarından Osmanlı topraklarında büyük malikânelere ve saraylara biraz önce bahsedilen üst düzey yöneticilerin dışında rastlamak neredeyse imkânsızdır. Mezkûr yazar, tüm İstanbul'u dolaşmasına karşın üst düzey kişilere ait lüks konutlar dışında tek bir güzel eve tesadüf etmediğini de sözlerine eklemektedir (Wratislaw, 2024: 27, 80).

1553-1555 yılları arasında Osmanlı topraklarında bulunmuş olan ve Viyana'dan İstanbul'a, İstanbul'dan Amasya'ya giden ve Amasya'dan tekrardan İstanbul ve oradan da anavatanına dönen H. Dernschwam, yol güzergâhları üzerinde birçok Türk yerleşim yerini görme şansı olmuştur. Seyyaha göre sıradan Türk vatandaşlarının evleri, genel olarak oldukça sıradan ve sade bir yapıya sahiptir. Bunu, seyyahın eserinin birçok yerinde görürüz. Konumuz açısından önemli olduğu için birkaç örnek vermek faydalı olacaktır. Meriç Nehri kenarındaki Mustafa Paşa kasabasındaki Türk evleri, tek katlı ve sade yapılardır. İzmit'teki Türk evleri alçak ve basit yapılardır. Seyyaha göre Türkler, zaten yeni binalar yapmamaktadır. Avrupa'nın en kötü köyündeki evler dahi Türklerin evlerinden daha iyidir (Dernschwam, 1987: 43, 57, 144, 211, 220, 230, 244, 254, 265, 315). 1889'da Birecik'e uğrayan ve orada yeni yapılan binalara şahit olan Goltz Paşa'ya göre bu yapıların tarzı, Japonya'daki hasırdan yapılan haneler hariç tutulursa dünyanın en kolay ve basit yapı tarzıdır. Goltz Paşa'nın gezi notlarından İstanbul'dan Ankara istikametine doğru olan yol güzergâhındaki köylerden biri olan Bozan köyünün evlerinin de küçük, çatısı çalı ve toprakla kaplı çalılardan oluşmasından hareketle sade bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şey Ankara'da oturan Türklerin evleri için de geçerli olduğunu Goltz Paşa'nın "daha sade" ifadesinden anlamaktayız (Goltz, 2023: 116, 144, 162). Ubicini'ye göre Türkiye'deki (Osmanlı) köylünün evleri yamru yumru taşlarla örülü dört duvarın çevrelediği, düzgün aralıklarla dalların meydana getirdikleri dizilerden ve balçık çamurundan örtülmüş bir tavanı bulunan bir tür kulübe ve hatta bazen hayat alameti taşıyan bir çadır, genellikle Türk köylüsünün evini meydana getirmiş olur (Ubicini, t.y.: 348). Sadece köylülerin evleri değil, sıradan her Türk vatandaşlarının evlerinin de genel itibarıyla oldukça sade olduğu görülmektedir (Werner, 2019: 96).

Osmanlı Devletinin ileri gelenlerinin hanelerinin de sade olduğu görülmektedir. İleri gelenlerin konaklarına misafir olan seyyahlar, bu konuda da bilgiler vermişlerdir. Verilen bu bilgilerden Osmanlının önemli devlet adamlarının kaldıkları mekânlarının mimari yapısının şatafatlı olmadığını görüyoruz. Kral I. Ferdinand'ın Kanuni Sultan Süleyman'a gönderdiği elçilik heyeti, eski adı Jagoda, gümümüzde adı ise Jogodina'da geceyi Derviş Bey'in evinde geçirirler.

Avlunun ortasındaki tek katlı bu ev, basit bir köylü evine benzemektedir. Aynı elçilik heyeti yollarının devamında başka bir yerde molayı, ölmüş bir paşanın evinde verirler. Bu ev de tıpkı büyük bir köylü evi gibidir. Evin ocakları bulunan iki odası ve ortada yemek yenilen bir sofası bulunmaktadır. Dernschwam'a göre ev oldukça sade yapılmıştır (Dernschwam, 1987: 24, 27). III. Murat zamanında Kutsal Roma-Germen İmparatorluğunun elçilik heyetinde yer alan Alman seyyah R. Rubenau'ya göre Osmanlı'nın en tepesinde yer alan beylerin, paşaların konakları ve sarayları çok büyük ve geniş olmakla birlikte oldukça basit ve sadedir. Örneğin, Estergon Beyi'nin konağına konuk olan R. Lubenau'ya göre beyin konağı içinde kimsenin yaşamadığı bakımsız bir evi andırmaktadır (Lubenau, 2016: 100, 354).

Seyyahlara ve diğer yazarlara göre Osmanlı Devletinde sadece evlerin, konakların mimari yapısı sadelik göstermekte, iç döşemesi de sadelik göstermektedir. Ubicini'ye göre Türk köylüsünün ev eşyaları; namaz kılmak için bir seccade, yatmak için hasırlar, uykuda örtünmek için yorganlar, bir ya da iki tencere, kahve pişirmek için bir güğüm, birkaç bardak, tabak ve ağaç kaşıktan müteşekkildir. Ubicini, bu durumu ise "İşte onun bütün mobilyası ve mutfak eşyası" şeklinde dile getirmiştir (Ubicini, t.y.: 348). Benzer görüşleri ileri süren bir diğer yazar, Goltz Paşa'dır. Uzun yıllar Osmanlı ordusunda görev yapan, Anadolu'ya gezi düzenleyen ve Türkleri çok yakından tanıyan Goltz Paşa, seyahat notlarında Türk evlerinin iç döşemesinin sadeliği hakkında önemli tespitlerde bulunmuştur. Goltz Paşa'nın Türk evlerinin iç döşemesinin sadeliği hakkındaki görüşlerinin konumuz açısından oldukça önem taşımaktadır.

"Hayalimizde bulunan 'Doğu' ev düzeni, yerlerde halılar, mobilyalar ve duvarda halılar, kapı ve pencerelerde kalın perdeler, şatafatlı süslemeler ve güzel işlemeli bir eve, Türk evinde hiç rastlanmaz. Bunlar sadece İstanbul'daki Avrupalılarda, bazı genç Fransız terbiyesi almış olan ve Fransız tarzı bir hayat yaşayan bey ve efendilerin evlerinde vardır. Gerçek Türk evinin sergisi, son derece sade ve basittir. Mümtaz evlerde bile odaların sergisi bizim zevkimize göre oldukça sade görünüyor. Buralarda resimler, vazolar, heykelcikler ve evimizi süslemeye yarayan daha binlerce şey yoktur." (Goltz, 2023: 262).

Bu tespitlerde bulunan Goltz Paşa, başka tespitler de yapmıştır. Goltz Paşa'ya göre Türk evi genelde her daim toplanmaya hazır bir çadırı hatırlatmaktadır. Zira sabahları örtüler, yeniden sandıklara konulduktan, yataklar yüklüklere yerleştirildikten sonra sanki tüm ev on dakika içinde toplanıp tüm eşyasıyla hayvanlara yüklenecek bir husus söz konusudur (Goltz, 2023: 262-263). Goltz Paşa'nın bu açıklamaları, sadece her kesimden Türk evlerinin iç döşemesinin sadeliğini göstermekle kalmamakta, aynı husus konusunda Batı halkı ile Türk halkı arasındaki farkı da göstermektedir. İç döşeme konusunda Türk halkının Batı'ya kıyasla daha sade olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. 1913 yılında Anadolu'nun bir bölümünü gezen ve birçok Türk evine konuk olma fırsatı bulan Macar uyruklu Dr. B. Horváth da seyahatnamesinde, Goltz Paşa'nın tespitlerine benzer açıklamalar yapmaktadır: "Türklerin evlerinde de genellikle eşya ve mobilyanın az olduğunu fark ediyoruz. Bu durum kentin en varlıklılarının evlerinde de değişmiyor." (Horváth, 2010: 64). Aktarılan bu bilgiler, Osmanlıda, her kesimden Türklerin evlerinin iç döşemesi bakımından oldukça sade olduğunu gözler önüne sermektedir. Öyle ki İstanbul yangınlarında ölüm oranları az olduğu gibi halk kesimi açısından maddi kayıplar da çok değildi. Çünkü sıradan bir Türk vatandaşın evi çok sade döşenmişti. Öyle ki divan dışında diğer eşyalar iki katıra yüklenecek kadar az olup (Fontmagne, 2022: 113; Schweigger, 2004: 210) evlerinde tek bir süs eşyası dahi yoktu. Zira Türkler, devamlı göçebe gibi yaşarlardı (Lubenau, 2016: 354, 370). Türklerin evlerinin sadeliğiyle ilgili elimizde başka somut örnekler bulunmaktadır.

Bazı yazarlar ve seyyahlar, Anadolu coğrafyasının bir kısmını veya büyük bölümü gezmişlerdir. Dolayısıyla da gerek sıradan Türk vatandaşının gerek toplum nezdinde itibarlı ve önde gelen kişilerin evlerini, konaklarını görme imkânına sahip olmuşlardır. Farklı asırlarda Anadolu taşrasını görme fırsatı bulmuş bazı seyyahlara ve diğer yazarlara göre Türklerin evlerinde öyle fazla bir eşyaları bulunmamaktadır. Örneğin, 1550'li yıllarda Anadolu'nun bir

köyündeki evlerde kâse, tabak, sürahi, bardak, yatak, yorgan çarşafı, masa, kanepeler gibi temel ihtiyaç malzemeleri olan eşyalar bulunmamaktaydı (Dernschwam, 1987: 244). Aynı sadeliğin daha sonraki asırlarda da devam ettiğini görüyoruz. XIX. yüzyılın ortalarında Gâvurdağlarını (Osmaniye) ziyaret eden İspanyol bayan bir seyyahın aktardığı bilgiler oldukça kıymetlidir. Gâvurdağları reisi Mustuk Bey'in konağına konuk olan seyyah C. T. Belgiojoso'nun dikkatini çeken unsurlardan biri konağın sadeliği olmuştur. Seyyaha göre Mustuk Bey o denli bir güce sahiptir ki dönemin Adana Paşa'sı bile onun gücüne karşı çoğu zaman bir şey yapamamıştır. Bu denli güçlü bir kişi olan Mustuk Bey, şatafata ilgi duymaz; kılık kıyafeti, evi, masası, kısacası her şeyiyle müfrit bir sadelik sergilemektedir (Belgiojoso, 2023: 70). Gerçekten de Mustuk Bey, Gavurdağlarının en güçlü ailelerinden Küçükaliogullarına mensup bir şahıstır. Kendisi de tıpkı ataları gibi gücünün zirvesinde olan Mustuk Bey'in emrinde birçok adamı bulunmaktadır (Terzi, 2010: 34-180). O kadar güçlü bir bey olan Mustuk Bey'in bile sadelik içinde bulunması kanaatimizce sadeliğin Türklerin karakteristik özelliklerinden biri olduğunu göstermektedir. Mustuk Bey kadar olmasa da Toroslarda varlıklı bir kişinin evinin oldukça pejmürde olduğunu 1905'te yöreyi ziyaret eden bir başka Alman seyyah bize nakletmektedir (Schweinitz, 2024: 96). Sıradan Türk vatandaşlarının evlerinin de aynı özelliklere sahip olduğunu bir başka yazardan öğrenmekteyiz. 1890 yılında Hacı Bektaş Türbesi'ni ziyaret eden Dr. E. Naumann, türbenin yanında bir Türkmen'in evine konuk olur. Naumann, kendisine tahsis edilen evin odasının oldukça basit ve sade döşendiğini söylemektedir (Yazgan, 2013: 95). 1913 yılında ise Macar bilim insanı Dr. B. Horváth, Hacı Bektaş Türbesi'ni ziyaret ettikten sonra Kırşehir'e ve oradan da Ankara'ya doğru yola koyulmuştur. Horváth, seyahatnamesinde, Kırşehir'den ayrıldıktan sonra İdebali adlı bir köyde misafir olduğu evin mimarisi ve iç döşemesi hakkında konumuz açısından oldukça önem taşıyan bilgiler nakletmektedir. Aktarılan bu bilgilere göre ev mimari olarak küçük olup tek göz odadan müteşekkildir. Evin duvarında elekler, sıra sıra tencereler, kaşıklar çivilere takılmış haldedir. Bunların altında bir köşede bir tulum içinde yoğurt ve yanında teneke işlemeli bir sandık bulunmaktadır. Ev sahibi tarafından evin gururla gösterilen köşesi, oldukça temiz çarşaf ve yorganların istif edildiği ve üzerine ise bir Kürt kilimi serilerek düzenlenen yerdir. Birkaç tas, boyalı tabaklar ve küçük iskemlenin dışında evde başka eşya bulunmamaktadır (Horváth, 2010: 110).

Bu durumun sadece sıradan ve toplum nezdinde oldukça itibarlı olan Türk vatandaşları için değil, devletin ileri gelen yöneticileri için de geçerli olduğunu Osmanlı Devletinin devlet adamlarını ziyaret etmiş seyyahlar ve diğer yazarlar, bu yöneticiler tarafından ağırlandıkları mekânların ve de bazı yöneticilerin konaklarının iç döşemesinin sade olduğu konusunda imalarda bulunmuşlardır. Örneğin, 1591 yılında Alman-Avusturya İmparatoru II. Rudolf'un Osmanlı Devleti'ne gönderdiği elçinin mahiyetinde yer alan Baron W. Wratislaw, konumuzla ilgili aktardığı bilgilere göre elçi ve maiyetini Balkanlarda, padişah adına sancakbeyi karşılar. Bu sancakbeyi, elçi ve maiyetini dinlenmesi için bir yerde ağırlar. Gereken erzakın temin edilmesi için de ilgili görevlilere emir verir. Elçinin maiyetindeki Baron W. Wratislaw, konakladığı yeri çok da beğenmediğini "Alışık olduğumuz kuş tüyü yastık ve yorganlar yoktu ve ilk kez yerde, halının üzerinde yatmak zorunda kaldık" şeklindeki sözlerinden anlayabiliyoruz (Wratislaw, 2024: 18). Verilen bu bilgi, konakların iç döşemesi bakımından Batı ile Osmanlı arasındaki farkı gösterir niteliktedir, diyebiliriz. Buna göre Batılılar kuş tüyü yastık ve yorganları ve de kanepeler tarzı yüksek yerde yatmayı tercih ederken Osmanlılar normal yastık ve yorganları ve de yerde yatmayı tercih etmektedir. İşin ilginç yanı aynı yazara göre sancakbeyinin konağı da oldukça "sıradan" ve "sade"dir (Wratislaw, 2024: 19). Aynı yıllarda Osmanlı'nın önemli bir görevlisinin evinin de aynı sadeliğe sahip olduğunu yine bir elçilik heyetinde bulunan bir yazarın tuttuğu notlardan öğrenmekteyiz. Buna göre, 1575 yılında, Dalmaçya civarında Alessio'da Mehmet Çavuş'un hazırladığı ve en saygın misafirlerin kaldığı odalarda kalan Venedik elçisi, kaldığı odaları özensiz bulmuştur (Soranzo, 2021: 50). Kanaatimizce elçinin "özensiz" sözcüğünden kastı, odaların kendilerinin beklediği gibi şatafatlı

eşyalarla dolu olmamasıdır. Zira Türklerin misafirleri en iyi şekilde ağırladıkları bilinmektedir (Ricoldus de Monte Cricus, 2022: 89; Vambéry, 1993: 58). Bundan başka temizliğe dikkat edildiği bilinmektedir ki bunu bizzat kendisi dile getirmektedir (Soranzo, 2021: 59). Ankara seyahatinden İstanbul'a dönen ve yolu Taraklı'ya düşen Goltz Paşa, kolağasının evine konuk olur. Goltz Paşa'ya göre kolağasının evi sade ancak çok güzel döşenmiştir (Goltz, 2023: 183).

Osmanlılarda sadeliğe önem verildiği kurulan pazar çeşitlerinden de anlaşılmaktadır. 1550'li yıllarda İstanbul'u ziyaret eden Nicolas de Nicolay, İstanbul'da bedestenler dışında ikinci el mal ve eski giysiler satan halk pazarlarının olduğunu söylemektedir (Nicolay, 2014: 175). Aynı durum, III. Murat zamanı için de geçerlidir. Bu dönemde, İstanbul'da kurulan üç pazar yeri vardı. Bunların içinde ise en önemlisi ikinci el eşyaların satıldığı Eskipazar idi. Tamamı ikinci el eşyalar için olan iki binden fazla küçük dükkân bulunmaktaydı. Burada ürünler açık arttırma usulüyle satılmaktaydı (Hierosolimitano, 2023: 57-58). Osmanlıda önemli pazarlardan birinin ikinci el emtiaların satıldığı pazar olması, bir tesadüf olmasa gerek. Eşyaya pek önem vermeyen Osmanlı Türkleri için eşyaların kullanılmış olup olmamasının da pek bir kıymetinin olmadığı bahsi geçen Pazar çeşidinin büyüklüğünden anlaşılmaktadır.

Sadelik, Osmanlı Türklerinin yiyecek ve içeceklerinde de kendini hissettirmektedir. Avusturyalı elçi Busbecq'e göre Türkler, yemek seçmeyle ve sofraya zevkleriyle ilgilenmezler. Yalnızca ekmek, tuz, soğan, sarımsak ve yoğurt ile idare ederler. Ekşimiş sütü iyice soğuk suyla karıştırırlar, içine ekmek kırıntıları atarlar ve sıcaktan bunaldıkları zaman susuzluklarını dindirmek amacıyla hepsini içerler. Tüm hanlarda ve kervansaraylarda yoğurt satılmaktadır. Türkler yoğurdu çok tüketirler. Çünkü seyahate çıktıklarında ne sıcak yemek ne de et isterler. Yemeklerini özenle yıkanmış meyvelerle tamamlarlar. Böylece beslenmek ve içmek onlara hemen hemen hiç masrafa mal olmaz. Busbecq, kendilerinden bir adamın bir günlük ihtiyacı için harcadığı parayla bir Türk'ün on iki günlük ihtiyacını karşılayabileceğini de sözlerine eklemiştir (Dalle, 2013: 87). Avusturyalı elçinin gözlemlediği ve aktardığı bu bilgiler, Osmanlı'nın en ihtişamlı günlerinde bile, Osmanlı Türklerinin yiyecek-içecek konusunda şatafata ve israfa pek yanaşmadığını, bu konuda mütevazı bir öğünü tercih ettiğini ve de kanaatkâr olduğunu göstermektedir. Busbecq'in söylediklerini desteleleyen başka seyyah ve yazarlar da mevcuttur.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarını ziyaret eden iki önemli seyyah H. Dernschwan'a göre Türkler, iyi yemek yemezler. Tüm sene yedikleri peynir, ekmek, soğan, sarımsak, turp ve bol miktarda meyvedir. Zira Türkler, bu sonuncusunu çok severler. Türklerin çoğunluğu sıradan aşevlerinde yemeğini yerler. Başlıca yemekleri ise çorba, bulgur, bezelye, mercimek, taze ve kuru fasulye ve benzeri şeylerdir. Bu yemeklerde bir parça koyun eti de yer almaktadır. Öğünlerinin sadeliğine örnek vermek gerekirse sabah kahvaltısını verebiliriz. Sabahları kahvaltıları, bulgur çorbasıdır ki zaten Türklerin başyemeği de bulgur çorbasıdır. Bu çorbanın içine ekmek de katılmaktadırlar (Dernschwam, 1987: 59, 133, 170, 172, 178, 267). Aynı dönemde Osmanlı topraklarını ziyaret eden R. Lubenau ise padişah ve devletin en önde gelen kişilerin öğünlerinde türlü türlü nefis yiyeceklerin ve içeceklerin sunulduğu ve bunların kıtlıktan çıkmışçasına sürekli yiyip içtiklerini sanabileceğini, ancak durumun hiç de sanıldığı gibi olmadığını söylemektedir. Seyyaha göre Türkler, damak tadını pek fazla önemsemezler. Gerek padişahın gerek en yüksek vezirlerin sofrasına dahi beş, altı kaptan fazla yemek gelmez. Bu yemekler ise kızarmış güvercin veya tavuk, haşlanmış kuzu ya da koyun eti ve iki, üç çeşit pirinç yemeğinden müteşekkildir. Yemeğin üzerine biraz tatlı ve meyve yerler. Seyyaha göre hepsi bu kadar olup kendi Hristiyanların saraylarında olduğu gibi sofralarda yemek ve içki bakımından aşırılık bulunmamaktadır (Lubenau, 2016: 370). Bu iki Batılı seyyahın verdiği bilgiler, Osmanlı Devletinin en güçlü olduğu dönemlerde dahi gerek padişah ve devletin üst düzey devlet adamlarının ve de sıradan Türk vatandaşlarının yemeklerinin çok da şatafatlı olmadığını gözler önüne sermektedir.

XVI. yüzyılda karşımıza çıkan yiyecek-içecek konusundaki sadelik üç asır sonra da karşımıza çıkmaktadır. XIX. yüzyılın ortalarında, Osmanlının başkenti İstanbul’da, gıda malzemelerinden vergi alınmadığı için yiyecek maddeleri oldukça ucuzdur. Buna rağmen varlıklı, zengin bir Türk’ün evinde iyi bir yaşam sürülse de bu evlerde katiyen şatafatlı ziyafetlere rastlanmaz. Hazırlanması çok çok kolay olan yemekler yapılır. Bundan dolayı İstanbul’da çok iyi aşçılara dahi gerek duyulmaz (Fontmagne, 2022: 216). Aktarılan bu bilgiden İstanbul’da yiyecek malzemelerinin ucuz olmasına karşın yine de Osmanlı Türklerinin yiyecek-içecek konusunda israf ve şatafata pek meyiletmediklerini anlayabiliyoruz.

Aynı yüzyılda (XIX. yy.) Anadolu’da da öğün olarak yiyeceklerin genel itibariyle sade olduğu görülmektedir. 1836-1839 yıllarında Osmanlı ordusunda askerî öğretmen ve tahkimat uzmanı olarak çalışan H. V. Moltke, Güney Anadolu’da çadırına konuk olduğu bir Türkmen reisinin yemeği hakkında naklettiği bilgiye göre Türkmen reisinin yemeği süt, pilav, peynir ve ekmekten müteşekkildir (Moltke, 2017: 295). 1858 yılında Anadolu’nun bir bölümünü gezen Batılı seyyah H. Barth, bir köyde kendilerine yiyecek temin etmek ister. Bir köylü, Barth’a evindeki yiyecek malzemesinden vermek ister. Bu köylünün evinde olan yiyecek malzemeleri farklı şekillerde olan ekmek, peynir ve ekşimiktir. Aynı seyyah, Kırşehir’de ise Ainsworth’ün “Kırşehir’de üzüm pekmezinden başka bir şey bulunmaz!” şeklindeki sözünün doğruluğuna akşam yemeğinde yediği üzüm pekmeziyle bizzat tanıklık etmiştir (Barth, 2017: 35, 175). Anadolu’nun önemli unsurlarından Tahtacılar, hem konutta hem de gıdada aynı sadeliği göstermektedir. XIX. yüzyılda, Anadolu’daki Tahtacıları ziyaret eden Alman şarkiyatçılar, Tahtacıların oldukça sade barınaklara ve besin malzemelerine sahip olduğunu nakletmişlerdir. Bu şarkiyatçılara göre yüksek yerlerde sakin ve gözlerden uzak bir hayat yaşayan Tahtacılar, bir eve bağlanmazlar. Tüm sene yaz kış demeden dallardan örülmüş çatısı kıl keçelerle örtülü çadırlarda yaşarlar. Bunların gıda malzemeleri de tıpkı çadırları gibi oldukça sadelik gösterir ki zaten gıda ürünlerine az ihtiyaç duyarlar (Yazgan, 2013: 104, 106).

Bazı seyyahlar ise Türklerin sağlıklı ve dinç olmalarını yiyecek ve içecek konusundaki sadeliğine bağlamışlardır. Bu görüşü öne süren seyyahlardan biri J. d. Tournefort’tur. Seyyah Tournefort’a göre Türk erkekleri gayet yakışıklı ve endamlıdır. Soyları Batılılardaki gibi çok farklılık göstermez. Türkler arasında çok fazla topala, cüceye kambura yani engelli kişilere tesadüf edilmez. Seyyah, bunun nedenini Türklerin Batılılara göre daha sade yaşamalarına ve beslenmelerinin daha tekdüze olmasına bağlamaktadır (Tournefort, 2013: 72). Türklerin sağlıklı olmalarını aynı nedene bağlayan bir başka seyyah P. Belon’dur. Belon, Türklerin uzun ömürlü olmalarını Türklerin öyle çok çeşitli lezzetler peşinde koşmamalarına, daha ziyade sarımsak ve soğanla beslenmelerine ve çok seyrek şarap içmelerine bağlamaktadır. Çünkü Osmanlı Türkleri yediklerine çok aldırış etmez, çok sade bir biçimde beslenirler (Belon, 2022: 144, 179). Bu seyyahların Türklerin Batı’ya kıyasla fiziksel olarak daha sağlıklı olmalarını, onların yiyecek-içecek konusunda oldukça sade öğünlere sahip olmasına, devamlı abur cubur peşinde koşmamalarına, aşırı yemek yememelerine bağlamaları bu bağlamda dikkat çekicidir. Osmanlı Türklerinin sadece öğünleri değil, sofrada adapları da Batı’ya kıyasla sadelik gösterdiği anlaşılmaktadır. M. György’e göre ne köylüler ne en alt tabakadan insanlar ne de büyük beyler ve yöneticiler hatta sultanlar bile yemek yiyeceği zaman veya başka bir etkinlik esnasında ne sandalye ne koltuk ne de başka türden bir oturağa oturur (György, 2009: 68-69).

Bazı yazarların eserlerinde mutasavvıfların sadeliğiyle ilgili bilgiler de yer almaktadır. Anadolu’yu yurt tutan Türkmenlerin önünden gelen Türkmen babaları, Yesevi dervişleri, Bektaşî Abdalları; azla yetinmeyi, bir lokma ekmekle idare etmeyi ve de gösterişsiz yaşamayı kendilerine ilke edinmişlerdi (Ceyhun, 2017: 71). Osmanlı mutasavvıflarının genel olarak benzer davranışlar içinde olduğunu görüyoruz. Sufiliğin en üst mertebelerinde yer alan “kutup” ismiyle anılan ermiş kişiler de oldukça tevazu içinde davranır. Elbisesi de bir o kadar sadedir (Garnett, 2017: 40). Osmanlıda tekkelerin büyük çoğunluğu çeşitli mal varlıklarına sahip

olsalar da çeşitli kişilerden ve yöneticilerden mali destek alsalar da hem tekkenin kendi yapısı hem de içinde yaşayan tarikat ehli hep bir sadelik içinde kalmıştır. Tarikat ehli olan dervişler, şeyhlerinin koyduğu kaidelerden hiç dışarı çıkmamıştır. Yaşam biçimleri ise genel manada diğer tarikat mensupları gibi mütevazı ve sade olmuştur (Garnett, 2017: 66-67). Bu bilgiler; Osmanlıda mutasavvıfların sadelik içinde yaşadığını, sadelikten taviz vermediğini, bunu yaşamlarının bir parçası, dünya görüşlerinin bir unsuru haline getirdiğini göstermektedir. Zaten bir mutasavvıftan beklenen davranışın da bu yönde olması gerekir diye düşünüyoruz.

Konut, yiyecek gibi şeylerde karşımıza çıkan sadelik; Osmanlı'nın lakaplarında, isimlerinde, ünvanlarında da kendini göstermektedir. 1814'te Osmanlı topraklarında bulunan Polonyalı seyyah E. Raczynski, Osmanlı Devletinde aşağı tabakadan birinin yüksek mevkilere çıktıkları zaman asıllarını saklamaya çalışmamalarını "onların saygıya değer sadeliklerini gösteriyor" şeklinde sadeliğe bağlamıştır. Hatta bu sadeliğin meslek isimlerini adlarıyla birleştirecek kadar ileri olduğunu söyleyen seyyah, bu konuda örnekler de sunmaktadır. Verilen örnekler göre İstanbul'da babası tarakçılık yapan birinin oğlu olan ve bilgisiyle İstanbul'da tanınan birinin adı "tarakçının oğlu" manasına gelen "Şânî-zâde" dir. Bu kişiyle sohbet etme fırsatı bulan Raczynski, bahsi geçen kişinin dedelerinden bahsederken hiç de aşağılayıcı bulmadığı soyadını bildirmiştir. Diğer bir örnek ise III. Selim zamanının önemli simalarından Vidin paşası Pasavanoğlu'dur. Pasavanoğlu, birisinin evinde odun yaran, su taşıyan bir gündelikçinin oğludur. Bu yüzden de ona "oduncunun oğlu" anlamına gelen "Pasavanoğlu" denmektedir (Raczynski, 2019: 213). Bunun başka örnekleri de vardır. Örneğin, Mustafa Paşa, Yavuz Sultan Selim'in veziri idi. Kendisi başta çoban olduğu için ömrünün sonuna kadar Çoban Mustafa Paşa olarak anılmıştır (Goltz, 2023: 74). Görüleceği üzere Osmanlıda aşağı tabakadan üst tabakalara veya mevkilere yükselen kişiler, nereden geldiğini, soyunu, sopunu gizlemediği görülmektedir. Dahası ise bunu isimlerine hiç çekinmeden eklemektedir. Aynı olmamakla birlikte benzer bir husus ise Osmanlı hanedanına mensup kişilerin taşıdığı isimlerin sadeliğidir. Osmanlı hanedanı, isimleri seçme konusunda oldukça yaygın bir tercihe sahipmiş gibi görünmektedir. İki yüz elli erkeğin elliden fazlasının ismi Mehmet'tir. Mehmet ismini ise Ahmet, Süleyman ve Murat isimleri takip etmektedir. Kızların isimleri de aynı şekildedir. İki yüz elli kızdan yetmişten fazlasının ismi Fatma, Hatice ve Esma'dır (Alderson, 1998: 189). Bu örnekler, ister Osmanlı hanedanına isterse de Osmanlı'nın ileri gelen kesimlerinde isimlerin, ünvanların, lakapların sadeliğini göstermektedir.

Osmanlılar hakkında seyyahlardan ve diğer yazarlardan aktarılan bu bilgiler, Osmanlı'nın her kesiminden her tabakasından her zümresinden insanların çoğunun besinden giyime, konutlardan günlük yaşama kadar genel olarak sadelik içinde olduğunu göstermektedir. Bu somut unsurların yanında karakteristik yapıları da sadedir. Nitekim bir Fransız seyyah, bu duruma dikkat çekmiş; Türklerin hırslarından ve arzularından arınmış bir şekilde yaşadığını, hiç sıkılmadığını dile getirmiştir (Fontmagne, 2022: 72-73).

3. OSMANLI DEVLETİ DIŞINDAKİ TÜRKLERDE SADELİK

Osmanlı dışındaki Türk dünyasında da hemen hemen aynı sadeliğe rastlıyoruz. Tıpkı Osmanlı Türkleri gibi diğer Türklerin de farklı coğrafyalarda yaşamlarına, çeşitli kültürlerle karşılaşmalarına, değişik yaşam tarzı benimsemelerine karşın sadelikten pek fazla taviz vermemeleri dikkat çekicidir. Bu sadeliğin zengin veya yoksul, kadın veya erkek fark etmeksizin neredeyse her kesimden Türkler için geçerli olduğunu görüyoruz. En çok dikkat çekici benzerlik ise yiyecek-içecek konusundaki sadeliktir. Bunun dışında diğer bir benzerlik ise gerek konutlarının mimari yapısı gerekse de ev eşyaları hususundaki sadeliktir. Bu iki unsur, neredeyse tüm Türk dünyasında ortak olan öğelerdir, denilebilir. İlk önce temel besin maddeleri olan yiyecek-içecek konusunda Türklerin sadeliği hakkında bilgi veren seyyahların görüşlerine yer vermek istiyoruz.

Dünyaca ünlü İbn Battuta, Türk dünyasının birçok yerini ziyaret etmiştir. Ziyaret ettiği yerlerden biri de Altın Orda Devleti'dir. Seyyahın Türklerin yemek kültürü hakkında verdiği bilgilere göre Türkler, gelen yabancıları nasıl ağırlayacaklarını, bu yabancıları ne gibi yiyecekler ikram edeceklerini bilmemektedir. Kesip yemeleri için koyunlar ve atlar; içecek olarak da kımız ikram etmektedir. Bütün ikramları bunlardan ibarettir. Seyyahın Altın Orda Türklerinin yemekleri hakkında verdiği bilgiler de Türklerin yemek konusunda sade bir öğünü tercih ettiklerini göstermektedir. Aktarılan bu bilgilere göre Türkler, tatlıyı hiç sevmedikleri gibi ekmek ve katı yiyecek de yemezler. “dûkî” (bulgur) adını verdikleri bir yemekle borani adı verilen yemekler yaparlar (İbn Battûta, 2017: 313, 320-321). İbn Battûta'nın aktardığı bu bilgiler, Altın Orda Türklerinin yemek konusunda oldukça mütevazı olduğunu göstermektedir. Türklerin misafirperver olduğu gerçeği göz önüne alındığında onların konuklara yiyecek olarak et, içecek olarak kımızdan başka bir şey ikram edememeleri, onların, bu gıda malzemelerinden (et ve süt ürünleri) daha fazlasına sahip olmadığını düşündürmektedir. Bulgurun ise günlük öğünlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Aynı durumun Türkistan Türkleri için de geçerli olduğunu görüyoruz. Örneğin Orta Asya'daki Kırgızlar, çoğunlukla süt ve koyun ile hayatlarını idame ettirmektedir (Gahan, 2020: 35, 47). A. Vambéry de Kırgızların et ve sütle beslendiğini söylemektedir. Vambéry, buna vurgu yapmak için olsa gerek ekmek sözcüğünün bile Kırgızlara yabancı geldiğini de sözlerine eklemiştir (Vambéry, 1993: 153). Zaten süt ve et, Türk hayatı ve kültürünün en temel maddelerinden biri olduğu bilinmektedir (Ögel, 1991:1). Dolayısıyla Kırgızların ve başka Türklerin yiyeceklerinin aynı olması çok şaşırtıcı bir hadise olmasa gerek. Gürgen dolaylarında ikame eden Türkmenlerin yedikleri ise çoğunlukla pirinç pilavı iken Ürgenç ahalisinin de yediği havuç suyuyla pişmiş pilavdır (Mehmet Emin Efendi, 1986: 55, 116). Yöredeki Karakalpakların yiyecekleri de Kırgızlar, Türkmenler gibi aynı sadeliği sergilemektedir. Hatta bu husus, atasözlerinde bile kendine yer bulmuştur: “Üç ay süt, üç ay kavun, üç ay kabak, üç ay balık, işte yaşamın yolu” (Bacon, t.y.: 61). Bu atasözü, mezkûr Türk topluluğun yiyecekleri ve besin hakkındaki zihni yapıları hakkında fazla bir söze yer bırakmamaktadır, yaşamak için bu dört yiyecek Karakalpaklara yetmektedir. Yöre Türkmenlerinin sadece gıda malzemeleri sadelik göstermemektedir. Yöre Türkmenlerinin yukarıda değindiğimiz Osmanlı Hanedanlığı örneğinde olduğu gibi isimleri de sadelik göstermektedir. Her ailede sadece birkaç isim babadan oğula ve toruna intikal ettiğinden yeni doğan çocuklara bunlardan başka isim verilmemektedir (Mehmet Emin Efendi, 1986: 62). Yaşamı süs ve görkemden bütünüyle azade olan İran'da çadırlarda yaşayan Kaşkay Türkleri çobanlarının öğünleri oldukça sadelik göstermektedir. Çobanının gün boyu yiyeceği azığı ekmek, hurma ya da soğan ve sudan ibarettir (Kiyânî, 2024: 67, 69, 110, 220). Elbiseler konusunda da aynı sadelik ön plana çıkmaktadır. Örneğin, Batı Sibirya Türklerinin kıyafetleri ise tek tip idi (Tomilov, 2013: 222).

Arada yüzlerce km mesafe olmasına karşın Anadolu'nun güneyini yurt tutmuş Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Yörüklerin yemekleri de tıpkı geldikleri yerler olan Türkistan'daki Türkler gibi oldukça sadedir. Güney Anadolu'daki Yörüklerin başlıca gıda maddeleri süt ve süt ürünleridir. Bunlara ayrıca ilave olarak bulgur pilavı, tarhana çorbası, patates, fasulye ve tereyağı içinde ekmek kızartması vardır. Sabah kahvaltısında süt ve süt ürünleri, mevsim kış ise genelde tarhana çorbasıyla idare ederler. Öğleyn bulgur pilavı, et ve yoğurtla; akşamı ise yine aynı yemeklerle geçirirler (Güngör, 1941: 68-69). Aynı coğrafyadaki Yörükler üzerine önemli araştırma yapmış olan U. Johansen de benzer bilgiler vermektedir. U. Johansen'in verdiği bu bilgilere göre Toroslardaki Yörükler günde iki öğün yemek yerler. Beslenmeleri ise genelde tek yönlüdür. Neredeyse her gün aynı şeyler yenir. İlk öğünde tereyağlı bulgur pilavı ve yanında yufka ekmek, yoğurt yenmekte iken ikinci öğünde ise içinde çeşitli otların olduğu yoğurtlu bulgur çorbası ve yufka ekmeği yenmektedir (Johansen, 2005: 83-85).

Seyyahların ve yerli ve diğer yabancı yazarların Türk dünyasında sadelik konusunda en çok dikkat çektikleri bir diğer husus ise Türklerin barınakları hakkındadır. Kırım Tatarlarının evlerinin sade olduğu görülmektedir. Kaba bir kıl keçe ile örtülü, birbirinden geçen değnek ve sopalardan yapılma kulübelerde oturmaktadırlar. Tatarların şehirleri ve köylerinde evler genelde bu şekildedir (Ricaud, 2012: 93). Aynı sadelik Türkistan Türklerinde de görülmektedir. Bunu, o coğrafyayı ziyaret etmiş seyyahların ve araştırmacıların eserlerinden öğreniyoruz. 1877 yılında Orta Asya göçrevli Türkmen çadırlarını görmüş olan Mehmet Emin Efendi'nin tarifine göre Türkmen çadırının tıpkı diğer Türkmen çadırları gibi sade bir görünüme sahip olduğu anlaşılıyor. Sadece çadırın yapısı değil, konaklanan çadırın eşyasının da çok sade olduğu görülmektedir. Öyle ki Türkmenlerin tüm eşyası, evlerini süsleyecek her şeyleri halı ve seccadeden ibarettir. Bunun yanında şayet dökme bir demirden Rus işi biri büyük, diğeri küçük iki kazan ile ağaçtan yapılmış iki-üç yemek tabağı ve bir-iki tahta kaşık ve zengin bir Türkmen'in evindeki bir çay ibriği ile bir adet çay kâsesi zikredilirse bir Türkmen çadırının tüm eşyası sayılmış olur. Türkmenlerin dünya algısı da aynıdır, denilebilir. Şayet bir Türkmen'e dünyada ne istersin diye sorulsa en iyi bir at ile silah isteyecektir. Bundan başka bir şey istemeyecektir (Mehmet Emin Efendi, 1986: 36, 39, 50, 55). Yöre Türkmenlerinin çadırları arasında da pek bir ayrımın olmadığını ise 1863 yılında başladığı Orta Asya gezisini 1864 yılında tamamlayan A. Vambéry'den öğreniyoruz. Vambéry'e göre zengin Türkmenlerle yoksul Türkmenlerin çadırları arasında sahiplerinin güç ve zenginliğine göre değişen birtakım süslemeler haricinde bir fark yoktur (Vambéry, 1993: 58).

Türkistan'ı ziyaret eden İngiliz seyyah Schuyler, Türkistan halkının oldukça sade bir yaşama sahip olduklarını söylemektedir (Burnaby, 2021: 245). 1873 yılında yöreyi ziyaret eden İngiliz gazeteci-seyyah I. A. Mac. Gahan da gerek Kırgızlar gerek Özbekler ve gerekse de Hive Türkmenleri hakkında oldukça önemli bilgiler vermektedir ki bu bilgilerden biri de yöre Türklerinin sadeliğiyle ilgilidir. Kırgızlardan birinin çadırına konuk olan İngiliz gazeteci I. A. Mac Gahan, kaldığı çadırın içinin çok fakir bir durumda olduğunu, döşemelerin delik deşik keçelerden oluştuğunu, çadır ahalisinin elbiselerinin de aynı hâl üzere olduğunu aktarmaktadır. Bir Özbek'in de konuğu olan Mac Gahan'ın gözlemlerine göre en zengin ile en fakir kişinin evleri arasında bir fark bulunmamakta, bu evlerin odalarında genellikle küçük halılar serilidir ve döşemeleri ise dört duvar yastığıyla bir minderden ve üzerine örttükleri ince bir örtüden ibarettir. Aynı yazar, Hive Türkmenlerinin evleri hakkında da bilgiler vermiştir. Yazarın verdiği bu bilgiye göre Hive Türkmenlerinin konutları, çöp ve kamıştan müteşekkil olup oldukça basit ve aleladedir. Evler genelde tek katlı ve kerpiçten olup iki oda ve bir ahırdan oluşmaktadır. Bu evlerin önünde ise yazlık çadırları bulunmaktadır. Ruslar tarafından ele geçirilen bu Türkmen evlerinde yağmaya geçecek bir şey çıkmaması ise evlerin içinin de oldukça sade olduğunu göstermektedir (Gahan, 2020: 37, 254, 281, 291). İngiliz gazeteci-seyyah Gahan'ın aktardığı bu bilgiler, Özbek Türklerinin ve Hive Türkmenlerinin hem evlerin mimari yapısının hem de iç döşemelerinin oldukça sade olduğunu gözler önüne sermektedir. Özellikle de Rus askerlerinin Hive Türkmenlerinin evlerinde yağmalanacak pek bir eşyaya tesadüf etmemeleri, bahsi geçen Türkmenlerin evlerinde pek fazla kıymete değer eşya olmadığını daha açık göstermektedir. Gahan'dan iki yıl sonra, 1875 yılında, Hive'ye seyahat eden İngiliz gezgin F. Burnaby de benzer bilgileri paylaşmaktadır. Bu seyyah da bir Kırgız çadırına konuk olmuştur. Seyyahın aktardığı bilgiye göre çadırda yerde kilimler, duvarda bir silah, iki kılıç ve birkaç parça eşya bulunmaktadır. Bunun yanında bir kutu vardır. Bu kutunun içinde ise ev sahibinin değerli eşyaları bulunmaktadır (Burnaby, 2021: 150). Bu iki seyyahın hemen hemen aynı yıllarda Kırgızların çadırlarının eşyaları hakkında birbirini destekleyen bilgiler vermesi, göçrevli Kırgızlarının ev eşyası bakımından oldukça sade olduğu konusunda fazla söze mahal bırakmamaktadır.

Kırgızlarda, Hive Türkmenlerinde ve Özbeklerde görülen bu özellik Göklen Türkmenlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bunu ise aynı yüzyılda orada bulunan bir başka seyyahтан öğrenmekteyiz. XIX. yüzyılın sonunda Horasan ve Sistan'ı ziyaret eden İngiliz C. E. Yate, Göklen Türkmenlerinin yerleşkelerinin oldukça sade bir görüntüsü olduğunu söylemektedir (Yate, 2022: 193). İşin ilginç yanı yüzlerce yıl önce Moğolların çadırlarının içi de oldukça basitti (Spuler, 1987: 486). Bu son bilgiden mülhem muhtemelen yüzlerce yıl önceki Türklerin çadırlarının içi de kuvvetle muhtemelen tıpkı Moğolların çadırlarının iç döşemesi gibi basit olsa gerek.

Aynı sadelik Taşkent'te de karşımıza çıkmaktadır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Orta Asya'ya seyahat eden Fransız gezgin-araştırmacı G. Bonvalot, Taşkent'e de uğramıştır. Seyyah, burada herhangi bir ırk belirtmemekle birlikte verdiği bilgiler konumuz açısından Doğu halkı ile Rus halkı arasındaki farkı göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Çünkü Türkler de bir doğu halkıdır ve diğer Orta Asya kentlerinde yaşadığı gibi Taşkent'te de yaşamaktadır. Bu yüzden de bahsi geçen seyyahın aktardığı bilgileri konunun anlaşılması adına burada yer vermenin uygun olduğunu düşünüyoruz. Seyyahın naklettiği malumatlara göre o yıllarda Taşkent'in bir yanında içinde jimnastik okulu, askeri topografya enstitüsü, banka, beyaz evler gibi özellikleriyle modern kenti andıran mahallede Ruslar yaşamaktayken diğer yanda ise geleneksel Asya stilini andıran mahallede yerli halk yaşamaktadır. Tamamen birbirine zıt bu iki mahal, seyyahın oldukça dikkatini çekmiştir. G. Bonvalot, Rusların yaşadığı semti "Doğu'nun yanında Batı'dır" şeklinde tarif etmiştir. Bu iki semt arasındaki farkı ise genel olarak şu şekilde izah etmiştir: Yerli halkın yaşadığı semt; sadeliği, yeterli ihtiyaçları; Rusların yaşadığı semt ise güzel yaşama koşullarının gerektirdiği ayrıntılara sahiptir (Bonvalot, 2015: 32). Verilen bu bilgiler, sadelik konusunda Doğu halkı ile Rus halkı arasındaki farkı aşağı yukarı ortaya koymaktadır. Zaten seyyah da bu duruma dikkat çekmiş; Doğuluların yaşadığı semti "sadelik" kavramıyla, Rusların mahallesini ise "Batı" ile özdeşleştirmiştir.

Benzer durumun Orta Asya'dan yüzlerce km uzakta yaşayan Anadolu'nun güneyindeki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı göçerevli Yörükleri için de geçerli olduğunu, yörede araştırma yapan bazı araştırmacı ve seyyahlardan öğreniyoruz. 1950'li yıllarda, bahsi geçen Yörüklerin arasında yaklaşık altı ay kalan Alman araştırmacı U. Johansen ise Yörüklerin çadırlarının oldukça sade bir görünüme sahip olduğunu ifade etmektedir (Johansen, 2005: 136). Esasında, Osmanlı Devletinin son zamanlarında da Yörüklerin hemen hemen aynı sadeliğe sahip olduğunu görmekteyiz. L. M. J. Garnett'in "sade insanlar" dediği Yörükler, kış mevsiminde sazlıklardan veya hasırdan yapılmış barınaklarda ya da çadırlarda yaşamlarını sürdürmektedir (Garnett, 2021: 191, 195). Yöre Türkmenlerinin çadırlarının yanı sıra evleri de sadelik arz etmektedir. Gaziantep, Kilis ve Suriye'de yaşayan Elbeyli Türkmenlerinin evleri oldukça sade olup neredeyse dört duvardan ibarettir. Bundan başka odalarda mangal, kahve takımı, yastık ve minder bulunması da evlerin iç döşeme bakımından da sade olduğunu göstermektedir (Yalman, 1993: 26). Elbeyli Türkmenleri dışında, aynı coğrafyada yaşayan diğer Türkmenlerde değişen pek fazla bir şey yoktur. Bu Türkmenlerin ev eşyaları kilim, çuval, tencere, su bakırı, tepsi, sofrası, yatak, yorgan, kahve takımı gibi birkaç parçadan oluşmakta ve bunlar göç sırasında kolayca portatif halinde taşınabilmektedir. Kışlada evi olan Türkmenlerin tek odadan oluşan evleri de aynı sadeliktedir (Yalman, 1993: 205, 253, 257). 1931 doğumlu Çukurova'nın önemli simalarından halk şairi İsmet Atlı, çocukluğunda Kozan'ın köylerinde tüm evlerin istinasız ot ve kamıştan yapıldığını ve bu evlere huğ dendiğini belirtmektedir (Atılğan, 2007: 183). Türkistan Türklerinin ve Güney Anadolu Türkmenlerinin kalıcı meskenlerindeki durum bu hâlde iken göçerevli yaşam süren Türklerde de değişen bir şey olmadığı görülmektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Türklerin temel yaşam biçiminin göçerevli yaşama dayandığı herkesçe bilinen bir hakikattir. Osmanlı Türkleri gibi kimi Türkler, yerleşik yaşama geçmekle birlikte bazı Türkler ise çok sonraları yerleşik yaşama geçmiştir. Hatta İran'daki Kaşgay Türkleri gibi bu yaşam tarzını sürdüren Türkler bulunmaktadır. Göçerevli yaşam tarzı yukarıda da bahsettiğimiz gibi oldukça zordur. Sürülerin ihtiyaçlarına göre sürekli hareket halinde olma, iç ve dış saldırılara maruz kalma, aşırı soğuk ve aşırı sıcak gibi sert iklim şartlarıyla başa çıkma, göçerevli yaşamın gereği muktezi hububatları yeterince üretememe gibi pek çok müşkülât göçerevli Türkleri ister istemez sadeliğe itmiştir. Çünkü her an göç halindeler. Devamlı göçler ise çok eşyadan ziyade az eşyaya daha uygundur. Bu yüzden göçerevli Türkler, temel ihtiyaçları dışındaki eşyalara pek rağbet etmemişlerdir. Taşıyabileceği kadar eşyayla idare etmeyi kendilerine prensip edinmişlerdir. Günümüzde bile, yaşlı insanlarca her türlü ulaşım ve taşıma imkânlarının gelişmesine karşın uzak yerlerde görev yapan ve zamanla kendi memleketine veya istediği şehre tayinini düşünen evlenecek çiftlere fazla eşya alınmaması, dönecekleri aslıl yerlere gelince o zaman eşyalarını tam olarak tamamlamaları tavsiye edilmektedir. Bu tavsiyeye bu satırların yazarı, zamanında muhatap kaldığı gibi başka kişilerde de pek çok kez şahit olmuştur. Bu ise zihni yapının aradan geçen binlerce yıl geçmesine karşın pek değişmediğini açıkça göstermektedir. Toplumda yaşayan bir fert olarak şöyle bir etrafıma baktığımda, aynı şeyin genç nesiller, en azından bir kısmı için de geçerli olduğu konusunda bazı şüphelerim olduğunu söylemeden edemeyeceğim. Yaşlı kesim, zihni yapı olarak az veya çok sade bir yaşama sahip olsalar da yeni kuşağın çoğu, bu zihni yapıdan belli ölçüde uzaklaşmış görünmektedir. Tabii, bu konuda yeni yetişen gençleri suçlamamak gerekir. Onlara rol-model bağlamında iyi örnekler sunulması, onların sade bir yaşamı tercih etmesinde etken olabilir. Bu bağlamda, yeni yetişen gençlerimize rol-model bağlamında geçmiş zamanlarda hayatımıza tatbik ettiğimiz birçok değerimiz gibi bu değer (sadelik) de hatırlatılması oldukça önem taşımaktadır.

Göçerevli yaşam, sahip olunan sürülerin bakımı için yıl içinde belli zamanlarda göçü gerektirir. Bu göçün menzili ise göç edilen yerlerin konumuna göre bazen onlarca bazen yüzlerce km olabilmektedir. Göç esnasında verilen molalarda çadırlar kurulmakta, normal yaşama geçilmekte; bu molalardan sonra tekrardan çadırlar ve eşyalar katlanmakta ve göçe devam edilmektedir. Haliyle göç yolunda bile menzile varılana kadar çadırlar defalarca kurulup katlanmaktadır. Katlanan bu eşyalar ise develer, atlar veya başka hayvanlarla ya da bu hayvanların çektiği arabalarla nakledilmektedir. Aynı şey, geri dönüş yolunda da tekrar etmektedir. Bu denli hareketli bir göçte fazla eşya, ya göçü imkânsız kılacak ya da çok müşkül duruma sokacaktır. İşte, bu sebeplerden dolayı göçerevli yaşam biçiminin Türkleri ev eşyaları konusunda az veya çok sadeliğe itmiştir, diyebiliriz. Aynı şey gıda malzemeleri için de geçerlidir. Göçerevli Türklerde kişinin yegâne servetini ve hayatının teminatını elindeki sürüler oluşturmaktadır. Bu sürüler, Türkler için oldukça kıymetlidir ki kıymetli olmazsa bu kadar zorlu bir yaşamı kanaatimizce benimsemezlerdi. Türkler bu hayvanlarını konuklara ikram amacıyla seve seve kesme dışında, hastalanma, yaralanma olmadığı müddetçe kolay kolay kesmezler. Besin ihtiyaçlarını bunların etinden ziyade daha çok sütünden ve bu süttten yaptıkları mamullerden karşılarlar. Dolayısıyla gıda ihtiyaçlarını da daha çok süt ve süt ürünleri oluşturmaktadır. Bu bilgilerden mülhem şunu diyebiliriz ki göçerevli yaşam Türkleri çevik, cesur, kanaatkâr, sabırlı, savaşçı vd. yaptığı gibi birçok konuda sadeliğe de teşvik etmiştir. Yerleşik yaşama geçtiklerinde, bolluk içinde olduklarında, her şeye ulaşabilme ve temin edebilme şansları var olduğunda bile bu özelliklerini az veya çok devam ettirmişlerdir. Buna en güzel örnek ise gücün zirvesine ulaşmış, üç kıtaya hükmetmiş bir dünya devleti olan Osmanlı sarayıdır. Keza göçerevli bir yaşam süren Avrupa Hun hükümdarı Attila, Moğol hükümdarı Cengiz Han da buna en güzel örnekler olarak karşımızda durmaktadır.

Seyyahlar ve dönemin diğer yabancı yazarları, Türk tarihi ve kültürü üzerine oldukça kıymetli bilgiler aktarmışlardır. Bu eserlerde anlatılanlar ise çoğunlukla ilgili yazarların tanıklığına dayanmaktadır. Bu yüzden bu eserler, tarihi belge niteliği taşır niteliktedir. Resmi tarihin verdiği bilgilerle örtüşen bilgiler aktardıkları gibi resmi tarihin dışında olmayan bilgiler de vermektedir. Özellikle de sıradan vatandaşların yaşamlarına, kültürlerine, dini telakkilerine, zihni yapısına, davranış ve tutumlarına kadar birçok konuda bilgiler vermesi, bu eserleri Türk kültürü araştırmacıları veya Türk kültürüne ilgi duyan meraklılar için fevkalade önemli kılmaktadır. Nitekim çalışmaya esas aldığımız yazarlar, ele aldığımız konuyla ilgili az veya çok bilgi aktarmışlardır. Türklerin sadeliği konusunda hepsi, ortak paydada birleşmektedir. Ne aradaki yüzlerce km mesafe, ne farklı yaşam biçimleri (yerleşiklik-göçerevlilik), ne dini farklılıklar ne de başka etmenler Türklerin sadeliğini etkileyebilmiştir. Farklı yüzyıllarda Türkler arasında bulunmuş seyyahlar ve diğer yazarlar bunu açıkça eserlerinde dile getirmişlerdir.

Çalışmanın Etiği

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, veri toplama araçlarının uygulanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Yayın Kurulu'nun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışma derleme makalesi formatında olduğu için etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Abû'l-Farac (1950). *Ab'û'l-Farac tarihi* C. II (Çev. Ö. R. Doğrul). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Akgül, Ş. & Aksoy, A. (2023). Alternatif bir yaşam tarzı olarak gönüllü sadelik. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 310-328.
- Aksulu, N. M. (1998). *Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgievic (1505-1566) ve Türklerle ilgili yazıları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Alderson, A. D. (1998). *Osmanlı hanedanının yapısı* (Çev. Ş. Severcan). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Atılğan, H. (2007). *İşte o pehlivan İsmet Atlı'dır I. Cilt*. Ankara: HAS-SOY Matbaacılık.
- Aydın, H. (2023). *Theophanes Confessor'ün kroniğinde Türkler: 284-813 Avrupa Hunları, Ak Hunlar, Sabirler, Avarlar, Bulgarlar, Hazarlar*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Bacon, E. E. (t.y.). *Esir Orta Asya* (Çev. T. Say). Tercüman 1001 Temel Eser.
- Barth, H. (2017). *Heinrich Barth seyahatnamesi Trabzon'dan Üskidar'a yolculuk 1858* (Çev. T. Noyan). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Barthold, V. V. (2017). *Orta Asya Türk tarihi*. İstanbul: Divan Kitap.
- Baybars el-Mansûrî (2016). *Et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fî'd-Devleti't-Turkiyye Türk Devleti konusunda sultanlara armağan (1252-1312)* (Çev. H. Polat). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Belgiojoso, C. T. (2023). *Küçük Asya ve Suriye seyahatnamesi* (Çev. M. Awad). İstanbul: Selenge Yayınları.

- Belon, P. (2022). *Pierre Belon seyahatnamesi İstanbul ve Anadolu gözlemleri (1546-1549) Antakya, Adana, Konya, Afyon, Kütahya, Bursa* (Çev. H. Yalın). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bobovius, A. (Ali Ufki Bey). (2004). *Albertus Bobovius ya da Santuri Ali Ufki Bey'in anıları Topkapı Sarayı'nda yaşam* (Çev. A. Berktaş). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Bonvalot, G. (2015). *Orta Asya'ya seyahat-Moskova'dan Türkistan'a-* (Fransızcadan çev. M. R. Uzmen). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Burnaby, F. (2021). *Hive'ye yolculuk Orta Asya'da seyahatler ve maceralar* (Çev. D. Arda Şen). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Câhız (2017). *Türklerin faziletleri* (Çev. R. Şeşen). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Ceyhun, D. (2017). *Ah şu biz kara bıyıklı Türkler*. İstanbul: Asi Kitap.
- Chaliand, G. (2001). *Göçebe imparatorluklar Moğolistan'dan Tuna'ya MÖ V. yy-XVI. yy* (Çev. E. Sunar). İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Chardin, J. (2022). *Chardin seyahatnamesi İstanbul, Osmanlı toprakları, Gürcistan, Ermenistan, İran 1671-1673* (Ed. S. Yerasimos, Çev. A. Meral). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Chesneau, J. (2022). *D'Aramon seyahatnamesi* (Çev. I. Everdi), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- D'ohsson, A. C. M. (2023). *Cengiz Han'dan Timur'a Moğol tarihi* (Çev. M. R. Balaban, Osmanlı aslından günümüz Türkçesine çeviren ve sadeleştiren: M. Uğraş). Ankara: Dorlion Yayınları.
- Dalle, I. (2013). *Türkler arasında bir Avrupalı Auger Ghiselin de Busbecq (1521-1591)* (Fransızcadan çev. R. Uzmen). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Dernschwam, H. (1987). *İstanbul ve Anadolu'ya seyahat günlüğü* (Çev. Y. Önen). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Di Cosmo, N. (2022). *Antik ve düşmanları: doğu Asya tarihinde göçebe gücün yükselişi* (Çev. G. Yavuzcan). İstanbul: Kronik Yayıncılık.
- Eliot, S. C. (t.y.). *Avrupa'daki Türkiye C. 1* (Çev. A. Sınar ve Ş. S. Türet). Tercüman 1001 Temel Eser.
- Fontmagne, B. D. d. (2022). *Kırım Harbi sonrasında İstanbul günleri (1855-1858) II. İmparatorluk Dönemi'nde İstanbul'daki Fransız sefaretinin ziyaret* (Çev. İ. Yerguz). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Frelly, J. (2011). *Osmanlı Sarayı bir hanedanlığın öyküsü* (Çev. Ayşegül Çetin). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gahan, I. A. M. (2020). *Hive seyahatnamesi ve tarihi musavver* (Çev. Kolağası Ahmed, Hz. İ. Aka ve M. Ersan). Ankara: Altınordu Yayınları.
- Garnett, L. M. J. (2017). *Osmanlı toplumunda dervişler ve abdallar* (Çev. H. Öz). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Garnett, L. M. J. (2021). *Türk kent ve taşrasında yaşam* (Çev. O. Çetin). Eskişehir: Dorlion Yayınları.

- Gibbons, H. A. (2017). *Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu* (Çev. R. H. Özden). Ankara: Altınordu Yayınları.
- Goltz, C. F. von der (2023). *Goltz Paşa'nın Anadolu anıları* (Tercüme ve notlandırma: G. Mutlu, İ. Mutlu). İstanbul: ARK Kitapları.
- Gökçe, M. (2021). 10. yüzyıla kadar Türkistan'ı ziyaret eden seyyahların izlenimlerinde Türkler. M. Gökçe (Ed.) *Seyyahların İzinde Türkistan* Ankara: Pegem Akademi, s. 27-55.
- Grousset, R. (2017). *Bozkır imparatorluğu Attila, Cengiz Han, Timur* (Çev. R. Uzmen). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, K. (1941). *Cenubî Anadolu Yörüklerinin etno-antropolojik tetkiki*. Ankara: İdeal Basımevi.
- György, M. (2009). *Türkler: Türklerin gelenekleri, görenekleri ve hinlikleri üzerine bir inceleme* (Çev. L. Aslan Özcan). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Hamsun, K. & Andersen, H. C. (2023). *İstanbul'da iki İskandinav seyyah* (Çev. B. Gürsaler Syvertsen). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hierosolimitano, D. (2023). *Bir Yahudi doktorun harem, saray ve İstanbul hatıraları* (Çev. E. Selçuk Demir). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Horváth, B. (2010). *Anadolu 1913* (Çev. T. Demirkan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İbn Battûta (2017). *İbn Battûta seyahatnâmesi* (Çev. A. S. Aykut). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Johansen, U. (2005). *50 yıl önce Türkiye'de yörüklerin yayla hayatı* (Çev. M. Poyraz). Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Joinville, J. D. (2020). *Bir Haçlının hatıraları* (Çev. C. Kanat). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kantemir, D. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş ve çöküş tarihi C.1* (Çev. Ö. Çobanoğlu). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Kiyânî, M. (2024). *Kara çadırlar Kaşkay ulusu insanların yaşamının incelenmesi* (Çev. A. Korkmaz ve F. Bostancı). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Klyaştorniy, S. G. (2018). *Kadim Avrasya'nın bozkır imparatorlukları* (Çev. S. Acar, A. Temizkan, M. Duranlı, A. Havuşı, E. Aktaş). İstanbul: Tek-esin Vakfı Yayını.
- Lubenau, R. (2016). *Reinhold Lubenau seyahatnamesi Osmanlı ülkesinde, 1587-1589 I. Cilt*(Çev. T. Noyan). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Mehmet Emin Efendi (1986). *İstanbul'dan Orta Asya'ya seyahat* (Haz. R. Akdemir). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Mihailoviç, K. (2024). *Bir yeniçerinin hatıratı* (Çev. N. F. Kıcıroğlu ve V. A. Ekin). İstanbul: Ayrintı Yayınları.
- Moltke, H. V. (2017). *Moltke'nin Türkiye mektupları* (Çev. H. Örs). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Nicolay, N. d. (2014). *Muhteşem Süleyman'ın imparatorluğunda* (Çev. Ş. Tekeli ve M. Tokyay). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nicolle, D. (2011). *Attila ve göçer kavimler* (Çev. L. Cinemre). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Otkan, P. (2018). *Tarihçinin Kayıtları'na (Shi Ji) göre Hunlar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ögel, B. (1991). *Türk kültür tarihine giriş 4*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Özdemir, A. Z. (1985). *Avşarlar ve Dadaloğlu*. Ankara: Dayanışma Yayınları.
- Pedro (1995). *Pedro'nun zorunlu İstanbul seyahati: 16. yüzyılda Türkler'e esir düşen bir İspanyol'un anıları* (çev. F. Carım). İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Raczynski, E. (2019). *1814'de Dersaadet ve Çanakkale'ye seyahat* (Çev. K. Turan). İstanbul: Köprü Kitapları.
- Rásonyi, L. (1988). *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
- Ricaut, P. (2012). *Osmanlı İmparatorluğu'nun hâlihazırının tarihi (XVII. yüzyıl)* (Çev. H. İnalçık-N. Özyıldırım). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ricoldus de Monte Cricus (2022). *Doğu seyahatnamesi bir Dominikan keşişin Anadolu ve Ortadoğu yolculuğu* (Çev. A. D. Altunbaş). İstanbul: Kronik Kitap.
- Roux, J.-P. (2014). *Orta Asya: tarih ve uygarlık* (Çev. L. Arslan Özcan). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Schweinitz, H.-H. G. v. (2024). *At sırtında Küçük Asya bir Alman subayının Anadolu notları 1905* (Çev. Ş. Ş. Ataç). İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Schweigger, S. (2004). *Sultanlar kentine yolculuk 1578-1581* (Çev. S. T. Noyan). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Sestini, D. (2023). *İstanbul 1778* (Çev. M. Pekdoğdu). İstanbul: Kitabevi Yayınevi.
- Simon de Saint Quentin (2006). *Bir Keşiş'in anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248* (Çev. E. Özbayoğlu). Antalya: Daktav Yayınları.
- Soranzo, J. F. (2021). *Jacopo F. Soranzo'nun 1575'te Venedik'ten İstanbul'a seyahati Sultan III. Murad'a takdim edilen günlük* (Çev. A. Güzel). Ankara: İtalya Dostluk Derneği.
- Spandunis, T. (2015). *Osmanlı sultanları* (Haz. ve Edt. D. M. Nicol, Çev. N. Balta). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Spuler, B. (1987). *İran Moğolları siyaset, idare ve kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350* (Çev. C. Köprülü). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Terzi, M. A. (2010). *Gâvurdağı'nın bulanık tarihindeki sır perdesi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Tomilov, N. A. (2013). *Batı Sibirya Türkleri* (Çev. D. A. Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Tournefort, J. d. (2013). *Tournefort seyahatnamesi II. Cilt* (Ed. S. Yerasimos, çev. A. Berktaş). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ubicini, M. A. (t.y.) *Türkiye 1850 maliye-ordu-millet C. II* (Çev. C. Karaağaçlı). Tercüman1001 Temel Eser.
- Vambéry, A. (1993). *Bir sahte dervişin Orta Asya gezisi* (Haz. N. A. Özalp). İstanbul: Ses Yayınları.
- Werner, C. A. (2019). *Padişahın huzurunda elçilik günlüğü, 1616-1618*. (T. Noyan, Çev.). Kitap Yayınevi.

- Wratislaw, B. W. (2024). *Baron Wratislaw'ın anıları Osmanlı İmparatorluğu 16. yy* (Çev. E. Bulanalp). İstanbul: ARK Kitapları.
- Yalman, A. R. (1993). *Cenupta Türkmen oymakları I* (Haz. S. Emir). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yate, C. E. (2022). *Horasan ve Sistan* (Çev. ve notlandıran: R. Şahsi). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yazgan, İ. (2013). *19. yüzyılda Alman şarkiyatçıların Bektaşilik serüveni Bektaşiler Tahtacılar Kızılbaşlar Dr. George Jakop-Dr. Felix Von Luschan-Dr. Edmund Naumann*. Ankara: La Kitap Yayınları.
- Yıldırım, A. (2014). Sade hayat ve din. *International Journal of Science Culture and Sport*, SI(1), 328-329.

Derleme Makale / Review Article

Simplicity in Turks from The Perspective of Travellers

Seyyahların Gözünden Türklerde Sadelik

Halil İbrahim TOPALAK

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

One of the most deep-rooted nations in the world, the Turks have made a name for themselves frequently since they first appeared. They have established very important states throughout history. They have been scattered from Central Asia, their first homeland, to different parts of the world over time. Some Turks have continued to stay in their homeland. When the Turks first appeared, the great majority of Turks were nomads. They continued this lifestyle for a long time. However, as in the example of the Ottoman Turks, they adopted to a settled life over time, and there are Turks who continue this lifestyle even today. The nomadic lifestyle is a lifestyle based on animal husbandry. The nomadic Turks migrated to the plateaus with plenty of water and grass with cool air in summers; they descended to the plains where the climate conditions were more suitable in winters. This lifestyle brought with it many difficulties. Struggling with nature, harsh climate conditions, being alert to internal and external forces, constantly on the move, and being deprived of some basic needs are just a few of these difficulties. The nomadic lifestyle; It made the Turks more or less warriors, patient, austerity, durable and combative also greatly encouraged them to adopt a simple lifestyle. Being in migration for most of the year also requires this. The Turks largely maintained these characteristics when they adopted a settled life. The religion of Islam, which they later accepted, also reinforced this. The Ottoman Turks are the best example of this.

Many travelers have visited the Turks, who are scattered to different parts of the world, at different times for purposes such as embassy, espionage, and curiosity for learning. In addition, there are many writers who were held captive among the Turks, served in Turkish states, and lived on Turkish soil. The works of travelers and other writers contain extraordinary information about Turkish history and culture, one of which is the simplicity of the Turks. The majority of this information is based on the testimonies they have personally witnessed. This study is a study that deals with the simplicity of the Turks in matters such as housing, food, and lifestyle, based on the works of these authors. In order to further concretize the subject, the views of other authors who have written works on Turkish culture and history have also been utilized.

Methods

The research is entirely a text-centered study. In the research, the works of many voyagers who visited the places where Turks lived related to our subject and the works of other writers who were witnesses of the period were read. In addition, works that provide information about Turkish culture and history were also used. When choosing the travel books that we based our study on, two criteria were given importance. The first is to give priority to travel books from different centuries, and the second is to give priority to travelogue that present sections from different geographies where Turks lived. Our aim in this is to provide a general perspective on the attitude of Turks living in different geographies to simplicity from the past to the present. The majority of the voyagers we based our study on are foreign voyagers.

Results and Discussion

Travelers who traveled the Turkish geography, as the firsthand witnesses of the period, have a very important place in terms of shedding light on many aspects of Turkish cultural life. Due to the necessity of their journeys, these travelers sometimes had the opportunity to meet with Turkish citizens in the most remote places as well as with prominent figures of the state or society. Therefore, they presented sections from every segment of Turkish society in their works. One of these sections they presented is the simplicity of the Turks. As a result of the research, it was seen that simplicity came to the fore in the material and spiritual life of the Turks in the works of many travelers who traveled to the geographies where the Turks lived. It was observed that the most striking elements of simplicity were the simplicity in the context of food variety and the simplicity in both the architecture and interior furnishings of the houses. It was determined that this simplicity was not only valid for ordinary, poor Turks, but was also largely valid for important statesmen and prominent Turks of the society. According to the travelers whose works we have included in the work, it has been determined that the majority of Turks are not very selective in food, do not pay much attention to the variety of food, the abundance or variety of household items. In addition, it has been found that they are mostly plain in many matters such as personal names and titles. In fact, many scientists have put forward views supporting the travelers and the writers who were witnesses of the period.